

การพัฒนาและทดลองใช้กลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่
เพื่อลดความเสี่ยงจากการหลอกลวงของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู
THE DEVELOPMENT AND PILOT IMPLEMENTATION OF A COMMUNITY-LEVEL SOCIAL
MEDIA FAKE NEWS MANAGEMENT MECHANISM TO REDUCE DECEPTION RISKS AMONG
BABY BOOMER OLDER ADULTS IN NONG BUA LAMPHU PROVINCE

สุชีรา สิ้นทรัพย์¹ และ ศุภกฤต ปิติพัฒน์¹

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

Sucheera Sinsap¹ and Supagrit Pitiphat¹

¹Faculty of Management Sciences, Udon Thani Rajabhat University

(Received: March 23, 2026; Revised: August 15, 2026; Accepted: August 31, 2026)

บทคัดย่อ

ข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ โดยเฉพาะในจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งมีผู้สูงอายุจำนวนมากและยังขาดกลไกจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู และ 2) ทดลองใช้และประเมินผลกลไกดังกล่าว การวิจัยเป็นลักษณะการวิจัยเชิงพัฒนา โดยใช้แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ แนวคิดและรูปแบบกลไกการจัดการข่าวปลอม และโมเดลเชิงนิเวศทางสังคมเป็นกรอบในการศึกษา แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะพัฒนากลไกผ่านเวทีการมีส่วนร่วม 3 เวที และระยะทดลองใช้กับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ 100 คน และทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล 14 คน ในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นเวลา 2 สัปดาห์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ Mann-Whitney U-test และ Paired Samples t-test ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กลไกที่พัฒนาขึ้นเป็นกลไกเชิงบูรณาการหลายระดับ ประกอบด้วย Self-Check 5 ช่องทางรับ-ส่งข่าวผ่าน LINE กลุ่มชุมชน ทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล กระบวนการตรวจสอบหลายระดับ และระบบแจ้งผลกลับ พร้อมการสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง ผลการประเมินพบว่า กลไกและคู่มือผ่านเกณฑ์ทุกด้านและไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างกลุ่มผู้ประเมิน ขณะที่ผลการทดลองใช้พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และขั้นรับ-ส่งข่าวน่าสงสัยลดเวลาจาก 70.3 นาทีในสัปดาห์ที่ 1 เหลือ 6.3 นาทีในสัปดาห์ที่ 2 โดยสัปดาห์ที่ 2 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 100 ทั้งด้านเวลาและความถูกต้องของกระบวนการ ผลการศึกษานี้เป็นหลักฐานเบื้องต้นว่า กลไกเชิงพื้นที่ที่เชื่อมโยงระดับบุคคล ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ มีความเป็นไปได้ในการนำมาใช้สนับสนุนการจัดการข่าวปลอมสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์

คำสำคัญ: ข่าวปลอม, ผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์, กลไกการจัดการข่าวปลอมระดับพื้นที่, การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ, จังหวัดหนองบัวลำภู

ABSTRACT

Fake news on social media has become a significant issue affecting older adults from the Baby Boomer generation, particularly in Nong Bua Lamphu Province, which has a substantial older adult population and lacks a clearly established community-level mechanism for managing fake news. This study aimed to (1) develop a community-level mechanism for managing fake news on social media among Baby Boomer older adults in Nong Bua Lamphu Province and (2) pilot and evaluate the developed mechanism. The study employed a research and development approach guided by Media and Information Literacy, concepts and models of fake news management mechanisms, and the Social-Ecological Model. The research was conducted in two phases: mechanism development through three participatory forums, followed by a two-week pilot implementation involving 100 Baby Boomer older adults and 14 digital mentors in Na Kae Subdistrict, Na Wang District, Nong Bua Lamphu Province. Quantitative data were analyzed using the median, interquartile range, Mann–Whitney U test, and paired-samples t-test, while qualitative data were analyzed using content analysis.

The findings showed that the developed mechanism was an integrated, multi-level mechanism comprising a five-item Self-Check tool, a channel for receiving and forwarding suspicious news through community LINE groups, digital mentors, a multi-layer fact-checking process, and a feedback system combined with continuous community awareness activities. The mechanism and its operational manuals met all evaluation criteria, and no statistically significant differences were found between the evaluator groups. The pilot results showed that the mean post-training score was significantly higher than the mean pre-training score. In addition, the average time required to receive and forward suspicious news decreased from 70.3 minutes in Week 1 to 6.3 minutes in Week 2. By Week 2, all cases met the predefined criteria for both processing time and procedural accuracy. These findings provide preliminary evidence of the feasibility of using a community-level mechanism that systematically links individuals, communities, and public agencies to support fake news management among Baby Boomer older adults.

Keywords: Fake News, Baby Boomer Older Adults, Community-Level Fake News Management Mechanism, Media and Information Literacy, Nong Bua Lamphu Province

บทนำ

“ข่าวปลอม” เป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมดิจิทัล โดยหมายถึงการเผยแพร่ข้อมูลผิด ข้อมูลเท็จ หรือข้อมูลบิดเบือนทั้งหมดหรือบางส่วน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรได้ (Balakrishnan, Ng & Rahim, 2021) ปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นในลักษณะของการแพร่ระบาดของข้อมูลข่าวสารที่ผิดพลาดหรือบิดเบือน (infodemic) ซึ่งสร้างความตระหนัก

ความสับสน และความเข้าใจคลาดเคลื่อนให้แก่ประชาชนในวงกว้าง (วิไลวรรณ จงวิไลเกษม, พิรพล อนุตรโสทธิ และณรรธราช เมืองสุข, 2564) ในบริบทของประเทศไทย จำนวนชาวพลอมบนโซเชียลมีเดียมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีการโพสต์และแชร์ในวงกว้าง สะท้อนว่าปัญหานี้ไม่ใช่เพียงประเด็นด้านการสื่อสาร แต่เป็นประเด็นด้านการจัดการความเสี่ยงในสังคมดิจิทัลด้วย (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566; ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย, 2564)

กลุ่มที่มีความเปราะบางต่อข่าวปลอมอย่างชัดเจนคือผู้สูงอายุ โดยมีข้อค้นพบจากต่างประเทศว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มแชร์ข่าวปลอมมากกว่ากลุ่มวัยอื่น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2562) สำหรับการศึกษาที่กำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เป็นผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ ซึ่งหมายถึงผู้ที่เกิดระหว่าง พ.ศ. 2489–2507 เมื่อพิจารณาข้อมูลประชากร พ.ศ. 2567 กลุ่มดังกล่าวมีอายุประมาณ 60–78 ปี และในจังหวัดหนองบัวลำภูมีจำนวน 83,269 คน คิดเป็นร้อยละ 16.51 ของประชากรทั้งจังหวัด (กรมการปกครอง, 2567) ขณะเดียวกัน ผลการสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ พ.ศ. 2566 พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภูมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่ากลุ่มวัยอื่น และยังต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566; สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

เมื่อพิจารณาบริบทเฉพาะของพื้นที่ ผลการศึกษาพื้นฐานของโครงการพบว่า ชาวที่ผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์พบและมีแนวโน้มหลงเชื่อส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ การเงิน และสิทธิประโยชน์จากภาครัฐ และมักแพร่ผ่าน LINE กลุ่มครอบครัวหรือกลุ่มชุมชนซึ่งเป็นเครือข่ายการสื่อสารที่มีความไว้วางใจสูง ขณะเดียวกัน จังหวัดหนองบัวลำภูยังขาดหน่วยงานเจ้าภาพและโครงสร้างกลางที่เชื่อมโยงกระบวนการรับตรวจสอบ และแจ้งผลข่าวในระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม (สุชีรา สิ้นทรัพย์ และศุภกฤต ปิติพัฒน์, 2569) สภาพดังกล่าวสะท้อนว่า ความเสี่ยงจากข่าวปลอมมิได้เกิดจากข้อจำกัดด้านทักษะของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์เพียงด้านเดียว แต่ยังสัมพันธ์กับช่องทางการสื่อสารและข้อจำกัดของระบบสนับสนุนในระดับพื้นที่ จึงจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางที่เชื่อมโยงผู้สูงอายุ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณางานศึกษาที่เกี่ยวข้อง พบว่าองค์ความรู้ที่มีอยู่ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นหลัก เช่น การศึกษาลักษณะข่าวปลอมและระดับการรู้เท่าทันของผู้รับสาร (นันทิกา หनुสม และวิโรจน์ สุทธิสีมา, 2562) การศึกษาข่าวปลอมใน LINE ของผู้สูงอายุและความจำเป็นในการเสริมทักษะรู้เท่าทันสื่อ (ณัฐพัชร์ ชอนกลิ่น, 2565) หรือการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนในการเฝ้าระวังข่าวปลอม (นรภัทร ปลื้มวงศ์ และชุลีรัตน์ เจริญพร, 2566) ขณะที่ระบบตรวจสอบข่าวของหน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่ดำเนินงานในระดับส่วนกลาง องค์ความรู้ดังกล่าวจึงยังมีข้อจำกัดในการอธิบายและทดสอบกระบวนการที่เชื่อมการคัดกรองข่าวระดับบุคคล การช่วยเหลือโดยเครือข่ายชุมชน และการตรวจสอบโดยหน่วยงานภาครัฐให้ทำงานร่วมกันในบริบทพื้นที่เดียวกัน โดยเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ ช่องว่างดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาและทดลองใช้แนวทางเชิงบูรณาการหลายระดับในงานวิจัยนี้ เพื่อเชื่อมการตัดสินใจของผู้สูงอายุกับระบบสนับสนุนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประเมินความเป็นไปได้จากการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งศึกษา 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ การพัฒนากลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู และการทดลองใช้พร้อมประเมินผลในสถานการณ์จริง โดยใช้แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ แนวคิดการจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่ และโมเดลเชิงนิเวศทางสังคมเป็นฐานในการออกแบบการดำเนินงานที่พัฒนาขึ้น โดยมุ่งเชื่อม

การคัดกรองข่าวระดับบุคคล การสนับสนุนจากเครือข่ายชุมชน และการตรวจสอบโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์สามารถชะลอการเชื่อ การแชร์ และการตอบสนองต่อข่าวน่าสงสัย ได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนใช้เป็นต้นแบบสำหรับการประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ กลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลกลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่ สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (Media and Information Literacy: MIL)

แนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (MIL) เป็นกรอบสำคัญที่ใช้อธิบายความสามารถของ บุคคลในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และใช้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ UNESCO (2018) อธิบายว่า MIL ไม่ได้หมายถึงเพียงความสามารถในการใช้สื่อหรือเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการทำความเข้าใจ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และการใช้ข้อมูลอย่างรับผิดชอบต่อสังคม ขณะที่ McDougall (2019) เห็นว่า การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคข่าวปลอม เพราะช่วยเสริมสร้าง การคิดเชิงวิพากษ์ ความยืดหยุ่นต่อข้อมูลบิดเบือน และการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพในสังคมดิจิทัล

สำหรับการศึกษานี้ แนวคิด MIL มีความสำคัญในฐานะกรอบอธิบายข้อจำกัดของผู้สูงอายุ กลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในการรับมือกับข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะในมิติของการตรวจสอบ ความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนเชื่อหรือก่อนแชร์ ขณะเดียวกัน แนวคิดนี้ยังเป็นฐานในการออกแบบเครื่องมือ ของกลไก เช่น Self-Check 5 ข้อ เพื่อช่วยให้ผู้ใช้สามารถแปลงความรู้พื้นฐานไปสู่การตัดสินใจในสถานการณ์จริง ได้อย่างเหมาะสม

2. แนวคิดกลไกการจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่

ในการศึกษานี้ “ข่าวปลอม” หมายถึง ข้อมูลหรือเนื้อหาบนสื่อสังคมออนไลน์ที่มีความไม่ถูกต้อง เป็นเท็จ หรือบิดเบือนทั้งหมดหรือบางส่วน และอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือความเสียหายต่อผู้รับสาร ทั้งนี้ ข่าวปลอมอาจปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น การสร้างเนื้อหาเท็จขึ้นใหม่ การบิดเบือนข้อเท็จจริง การแอบอ้าง แหล่งข่าวหรือบุคคลที่น่าเชื่อถือ การนำข้อมูลจริงไปใช้ผิดบริบท หรือการใช้ข้อความและภาพที่ชักนำให้เกิด ความเข้าใจคลาดเคลื่อน (Wardle & Derakhshan, 2017; Wang, 2020) ในบริบทของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ ข่าวลักษณะดังกล่าวมีความสำคัญเป็นพิเศษเมื่อเกี่ยวข้องกับสุขภาพ การเงิน และสวัสดิการหรือสิทธิประโยชน์ จากภาครัฐ เนื่องจากอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาด การสูญเสียทรัพย์สิน หรือการส่งต่อข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ไปยังเครือข่ายครอบครัวและชุมชน

ด้วยลักษณะของข่าวปลอมที่มีหลายรูปแบบและสามารถแพร่กระจายผ่านเครือข่ายสังคมได้ อย่างรวดเร็ว การจัดการปัญหาดังกล่าวจึงไม่สามารถอาศัยการรู้เท่าทันสื่อในระดับบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องมีระบบรองรับการรับข่าว การคัดกรอง การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการแจ้งผลกลับอย่างเป็น

ขั้นตอน Wang (2020) อธิบายว่า ชาวพลอมสัมพันธ์กับทั้งข้อมูลผิด ข้อมูลบิดเบือน และข้อมูลที่ถูกใช้ผิดบริบท ขณะที่ Wardle and Derakhshan (2017) เสนอว่า ปัญหาชาวพลอมเป็นส่วนหนึ่งของความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารที่มีหลายรูปแบบและหลายระดับ จึงต้องใช้แนวทางจัดการแบบหลายมิติ

ในบริบทประเทศไทย กลไกของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (2568) และกรมประชาสัมพันธ์ (2564) สะท้อนองค์ประกอบร่วมที่สำคัญของการจัดการข่าวปลอม ได้แก่ การรับแจ้งข้อมูล การคัดกรองข่าว การประสานหน่วยงานเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง และการเผยแพร่ผลกลับสู่สาธารณะ กลไกเหล่านี้จึงเป็นฐานสำคัญให้การศึกษาเรื่องนี้มาสังเคราะห์ต่อยอดเป็นกลไกในระดับพื้นที่ โดยปรับให้เหมาะกับบริบทของชุมชน และผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งต้องการระบบที่เข้าถึงง่าย ใช้งานได้จริง และเชื่อมโยงกับเครือข่ายช่วยเหลือในชุมชน

3. โมเดลเชิงนิเวศทางสังคม (Social-Ecological Model: SEM)

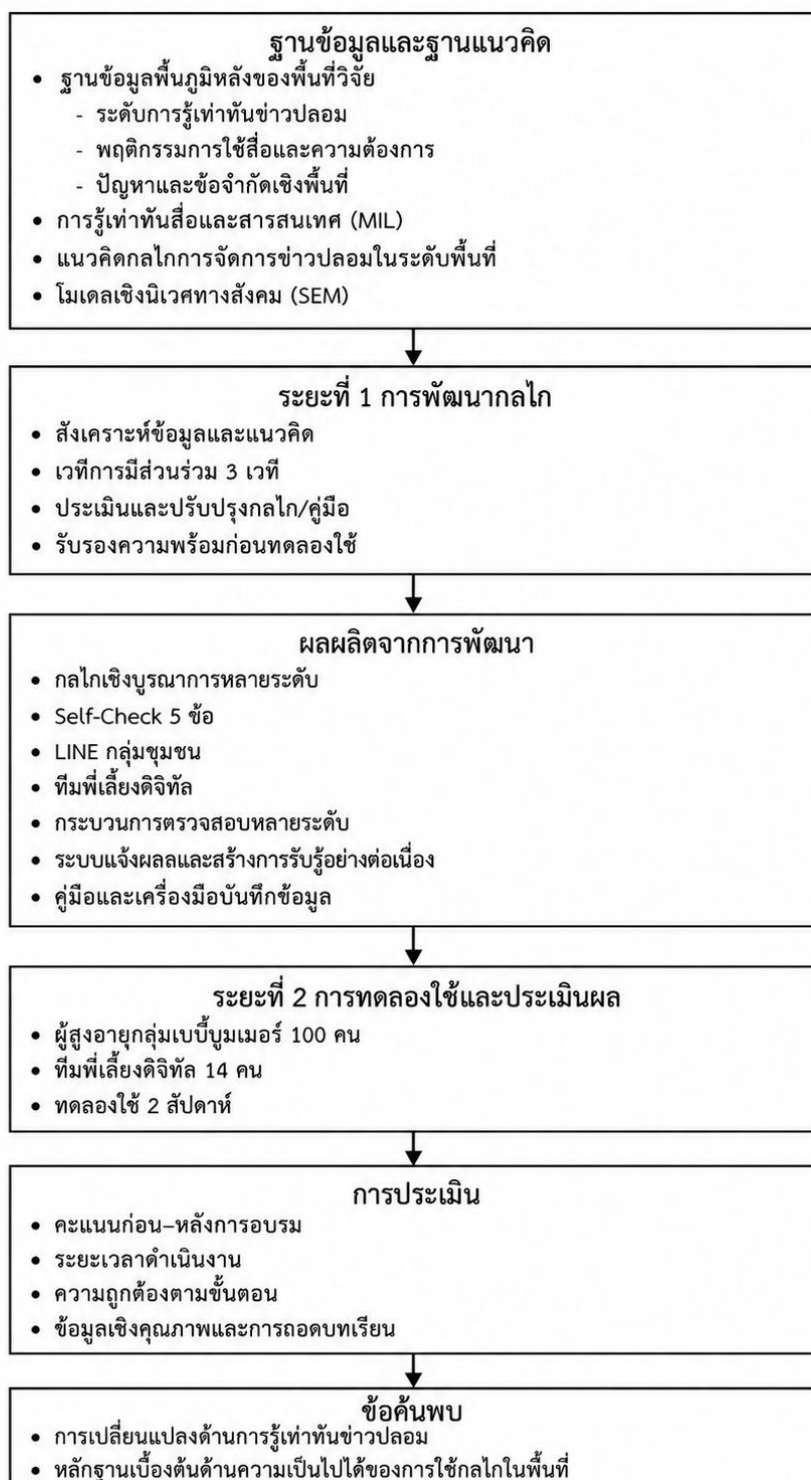
โมเดลเชิงนิเวศทางสังคม (SEM) ของ McLeroy, Bibeau, Steckler and Glanz (1988) เสนอว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยหลายระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับความสัมพันธ์ ระดับชุมชน และระดับนโยบายหรือโครงสร้างทางสังคม แนวคิดนี้จึงเหมาะกับการอธิบายปัญหาชาวพลอมในกลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ ซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้รายบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับครอบครัว เครือข่ายในชุมชน ช่องทางสื่อสาร และบทบาทของหน่วยงานภาครัฐ

สำหรับบทความนี้ SEM ใช้เป็นกรอบในการออกแบบกลไกให้ทำงานแบบหลายระดับ ตั้งแต่การคัดกรองข่าวของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ การสนับสนุนโดยทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล การจัดการข่าวในชุมชน ไปจนถึงการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง แนวคิดนี้ช่วยให้การพัฒนากลไกไม่หยุดอยู่กับการเพิ่มความรู้อีกต่อไป แต่ขยายไปสู่การสร้างระบบสนับสนุนที่สามารถทำงานร่วมกันได้จริงในระดับพื้นที่

4. การสังเคราะห์แนวคิดสู่กรอบการวิจัย

การวิจัยนี้บูรณาการแนวคิดสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (MIL) แนวคิดกลไกการจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่ และโมเดลเชิงนิเวศทางสังคม (SEM) ร่วมกับฐานข้อมูลพื้นฐานภูมิหลังของพื้นที่วิจัย แนวคิด MIL ใช้กำหนดทักษะที่จำเป็นต่อการคัดกรองและประเมินข่าวของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ แนวคิดการจัดการข่าวปลอมใช้กำหนดองค์ประกอบของกระบวนการรับ คัดกรอง ตรวจสอบ และแจ้งผลข่าว ขณะที่ SEM ใช้อธิบายการเชื่อมโยงการดำเนินงานตั้งแต่ระดับบุคคล เครือข่ายชุมชน ไปจนถึงหน่วยงานสนับสนุน

กรอบดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการวิจัย 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การพัฒนาและรับรองกลไกผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลและเวทีการมีส่วนร่วม และระยะที่ 2 การทดลองใช้และประเมินผลในพื้นที่จริง โดยพิจารณาทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เท่าทันข่าวปลอมและผลการดำเนินงานตามกระบวนการเพื่อประเมินความเป็นไปได้เบื้องต้นของการนำกลไกไปใช้ในบริบทพื้นที่ ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบการวิจัยการพัฒนาและทดลองใช้กลไกการจัดการข้าวปโลมบนสื่อสังคมออนไลน์
ในระดับพื้นที่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development: R & D) โดยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ระยะหลัก ได้แก่ ระยะที่ 1 การพัฒนากลไกการจัดการข้าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบปู้มเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู และระยะที่ 2 การทดลองใช้และประเมินผลกลไกดังกล่าวในพื้นที่จริง ทั้งนี้ การพัฒนากลไกในระยะที่ 1 ใช้ฐานข้อมูลพื้นฐานหลังจากการรายงานการวิจัยของโครงการเป็นกรอบในการพัฒนา (สุชีรา สันทรัพย์ และศุภกฤต ปิติพัฒน์, 2569) ซึ่งครอบคลุมข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับระดับการรู้เท่าทันข้าวปลอม พฤติกรรมการใช้สื่อ และความต้องการของผู้สูงอายุ ตลอดจนข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัญหา บทบาทของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และข้อจำกัดเชิงพื้นที่ รวมทั้งการสังเคราะห์แนวคิดและรูปแบบกลไกการจัดการข้าวปลอมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในเชิงการพัฒนา การวิจัยกำหนดให้ระยะที่ 1 นำไปสู่ผลผลิตที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง ได้แก่ กลไกการจัดการข้าวปลอมในระดับพื้นที่ เครื่องมือ Self-Check 5 ข้อ ช่องทางและกระบวนการรับ-ส่ง-ตรวจสอบ-แจ้งผลข่าว ทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล คู่มือผู้สูงอายุ คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล และเครื่องมือสนับสนุนการบันทึกข้อมูล โดยผลผลิตดังกล่าวต้องผ่านการประเมิน ปรับปรุง และรับรองความพร้อมก่อนนำไปทดลองใช้ในระยะที่ 2 ส่วนการทดลองใช้มุ่งประเมินผลลัพธ์เบื้องต้น ทั้งด้านการเปลี่ยนแปลงการรู้เท่าทันข้าวปลอมและความเป็นไปได้ของการดำเนินงานตามกลไกในบริบทพื้นที่จริง

1. ระยะที่ 1 การพัฒนากลไกการจัดการข้าวปลอมในระดับพื้นที่

ระยะนี้ใช้แนวทางการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) เพื่อออกแบบ ปรับปรุง และรับรองกลไก โดยยึดหลักสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) มีกลไกรับรู้และรับแจ้งข่าวที่เข้าถึงง่ายสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเบปู้มเมอร์ (2) มีกระบวนการคัดกรองและตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้อง (3) มีผู้ประสานงานหรือเครือข่ายในระดับพื้นที่ช่วยเหลือผู้สูงอายุในการใช้กลไก และ (4) มีระบบแจ้งผลกลับและสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่องในชุมชน

การพัฒนากลไกดำเนินการผ่านเวทีการมีส่วนร่วม 3 ครั้ง ได้แก่ (1) เวทีออกแบบกลไกเชิงนโยบาย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด บทบาทของหน่วยงานภาคี และแนวทางความร่วมมือ (2) เวทีประเมินและรับรองเชิงวิชาการ-เชิงปฏิบัติการ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ และความถูกต้องของกลไกและคู่มือ รวมถึงการปรับปรุงจากข้อเสนอแนะของภาคีและพื้นที่ และ (3) เวทีสร้างฉันทามติและเตรียมความพร้อมก่อนทดลองใช้จริง เพื่อรับรองความพร้อมของกลไกและเชื่อมการทำงานระหว่างหน่วยงานระดับจังหวัดกับพื้นที่ทดลอง

ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนากลไกคัดเลือกแบบเจาะจงตามบทบาทและความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในระดับจังหวัดและพื้นที่ทดลอง โดยประกอบด้วย 3 ระดับ ได้แก่ (1) หน่วยงานระดับจังหวัด ได้แก่ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองบัวลำภู สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดหนองบัวลำภู และสำนักงานสถิติจังหวัดหนองบัวลำภู (2) หน่วยงานท้องถิ่นและองค์กรชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลนาแก โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาแก และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาแก และ (3) ผู้แทนพื้นที่ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงานและสนับสนุนการใช้กลไก เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และผู้แทนหน่วยงานท้องถิ่น ทั้งนี้ จำนวนและองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมแตกต่างกันตามวัตถุประสงค์และบทบาทของแต่ละเวที

เวทีที่ 1 เวทีออกแบบกลไกเชิงนโยบาย มีผู้เข้าร่วมรวม 7 คน ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงานระดับจังหวัด 3 คน และฝ่ายโครงการวิจัย 4 คน เพื่อร่วมกันกำหนดกรอบแนวคิด บทบาทของหน่วยงานภาคีและแนวทางความร่วมมือในการพัฒนากลไก เวทีที่ 2 เวทีประเมินและรับรองเชิงวิชาการ-เชิงปฏิบัติการ มีผู้ประเมินรวม 16 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 8 คน ได้แก่ กลุ่มหน่วยงานภาคีตามบันทึกความเข้าใจ (MOU) และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ทดลอง โดยการประเมินครอบคลุมทั้งมุมมองของหน่วยงานระดับจังหวัดและบริบทการใช้งานจริงในพื้นที่ ส่วนเวทีที่ 3 เวทีสร้างฉันทามติและเตรียมทดลองใช้กลไก มีผู้เข้าร่วมรวม 12 คน ประกอบด้วยผู้แทนหน่วยงานภาคีตาม MOU 4 คน ผู้แทนจากพื้นที่ทดลอง 4 คน และฝ่ายโครงการวิจัย 4 คน เพื่อร่วมพิจารณาความพร้อมของกลไกและคู่มือก่อนนำไปทดลองใช้จริง

เครื่องมือที่ใช้ในระยนี้ ได้แก่ แบบบันทึกการประชุมและการมีส่วนร่วม แบบประเมินกลไกแบบประเมินคู่มือประกอบการดำเนินงาน และบันทึกข้อเสนอแนะเชิงฉันทามติ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์เชิงกระบวนการ (Process Synthesis) และการสรุปผลเชิงกลไก (Mechanism Mapping) สำหรับการประเมินกลไกและคู่มือ ใช้ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์เป็นเกณฑ์การพิจารณา โดยกำหนดให้ค่ามัธยฐานต้องมีค่าตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ไม่เกิน 1.50 นอกจากนี้ ใช้การทดสอบ Mann-Whitney U-test เพื่อเปรียบเทียบผลการประเมินระหว่างกลุ่มผู้ประเมินจากหน่วยงานภาคีและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่

2. ระยะที่ 2 การทดลองใช้และประเมินผลกลไก

ระยะนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานภายใต้แนวคิดการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้กลไกและคู่มือที่ผ่านการพัฒนาและรับรองแล้วจากระยะที่ 1 เป็นเครื่องมือหลัก กลุ่มเป้าหมายในการทดลองใช้แบ่งเป็น 2 กลุ่มตามบทบาทในกลไก ได้แก่ (1) ผู้สูงอายุกลุ่มเบบี๋บูมเมอร์จำนวน 100 คน ซึ่งเป็นผู้ใช้กลไกโดยตรงและเข้าร่วมการอบรมพร้อมทดลองใช้กลไกในพื้นที่ และ (2) ทีมพี่เลี้ยงดิจิทัลจำนวน 14 คน ซึ่งเป็นผู้แทนและผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ที่ทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการรับ-ส่งข่าว การตรวจสอบ การประสานงาน การแจ้งผล และการสร้างการรับรู้ในชุมชน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามบทบาทในการเป็นผู้ใช้และผู้ขับเคลื่อนกลไกในบริบทจริง ทั้งนี้ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมต้องเป็นผู้สูงอายุกลุ่มเบบี๋บูมเมอร์ในพื้นที่ตำบลนาแกและสามารถใช้สมาร์ทโฟนและแอปพลิเคชัน LINE ได้ในระดับพื้นฐาน เนื่องจาก LINE เป็นช่องทางหลักในการรับ-ส่งและติดตามข่าวภายในกลไก

เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบทดสอบวัดระดับการรู้เท่าทันข่าวปลอมก่อนและหลังการอบรม คู่มือผู้สูงอายุ คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล ระบบ LINE กลุ่มชุมชน LINE ทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล Google Form และแบบบันทึกการใช้งานพร้อมข้อเสนอแนะจากทีมพี่เลี้ยง

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ (1) การถ่ายทอดและฝึกปฏิบัติการใช้กลไกผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ 1 วัน เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2569 ณ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาแก โดยดำเนินการวัดก่อนอบรม (pre-test) อบรมและฝึกใช้กลไก แล้วจึงวัดหลังอบรม (post-test) (2) การทดลองใช้กลไกในสถานการณ์จริงเป็นเวลา 2 สัปดาห์ ระหว่างวันที่ 26 มกราคม-1 กุมภาพันธ์ 2569 และ 2-8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569 โดยติดตามกระบวนการรับ-ส่งข่าว การตรวจสอบข่าว ระยะเวลาในการดำเนินงานและการแจ้งผลกลับ และ (3) การรวบรวมข้อมูลเพื่อถอดบทเรียนจากผลการทดลองใช้ ข้อเสนอแนะทีมพี่เลี้ยงข้อมูลจากระบบดิจิทัล และข้อสังเกตเชิงกระบวนการของผู้วิจัย

การประเมินผลในระยะทดลองใช้ดำเนินการใน 3 ส่วน ได้แก่ (1) การประเมินการเปลี่ยนแปลงระดับการรู้เท่าทันข่าวปลอมของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ โดยเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังการอบรมด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยแบบกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน (Paired Samples t-test) (2) การประเมินผลการดำเนินงานเชิงกระบวนการของกลไก โดยพิจารณาตามระยะเวลาการดำเนินงานและความถูกต้องของการปฏิบัติตามขั้นตอน ซึ่งบันทึกผลของแต่ละข้อเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด และเปรียบเทียบผลระหว่างสัปดาห์ที่ 1 กับสัปดาห์ที่ 2 และ (3) การประเมินเชิงคุณภาพจากการใช้งานจริงและการถอดบทเรียน เพื่อสังเคราะห์ปัญหา อุปสรรค เงื่อนไขความสำเร็จ และข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงกลไก

สำหรับการประเมินผลการดำเนินงานเชิงกระบวนการของกลไกพิจารณา 2 มิติ ได้แก่ (1) ระยะเวลาการดำเนินงาน โดยบันทึกเวลาที่ใช้จริงในแต่ละขั้นตอนและเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ได้แก่ การรับและส่งต่อข่าวน่าสงสัยไม่เกิน 10 นาที การตรวจสอบข่าวระดับที่ 1 ไม่เกิน 30 นาที ระดับที่ 2 ไม่เกิน 2 ชั่วโมง และระดับที่ 3 ไม่เกิน 24 ชั่วโมง การสรุปผลและการแจ้งผลแต่ละขั้นตอนไม่เกิน 30 นาที และการสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่องภายใน 3 วันหลังสิ้นสุดรอบสัปดาห์ และ (2) ความถูกต้องของการดำเนินงานตามขั้นตอน โดยตรวจสอบความครบถ้วนและถูกต้องของการรับข่าว การส่งต่อ การตรวจสอบข้อเท็จจริง การสรุปผล การแจ้งผลกลับ การบันทึกข้อมูล และการสร้างการรับรู้ตามคู่มือและรูปแบบที่กำหนด ผลการประเมินในแต่ละข้อบันทึกเป็นผ่านหรือไม่ผ่านเกณฑ์ และนำมาเปรียบเทียบระหว่างสัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 2 เพื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินงานระหว่างช่วงทดลองใช้

3. การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

สำหรับเครื่องมือในระยะพัฒนา ได้แก่ แบบประเมินกลไกและแบบประเมินคู่มือ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นประเมินครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ และความถูกต้อง โดยใช้มาตราประมาณค่า 5 ระดับ และนำผลประเมินเข้าสู่กระบวนการปรับปรุงและรับรองก่อนทดลองใช้ ส่วนแบบทดสอบก่อนและหลังการอบรมเป็นแบบทดสอบเชิงสถานการณ์ที่ใช้ประเมินความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการตัดสินใจในการจัดการข่าวปลอมของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ และถูกนำเข้าสู่วีธีเตรียมทดลองใช้ร่วมกับเครื่องมือประเมินอื่นก่อนนำไปใช้จริง

4. การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมวิจัย

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2568 ก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย และสิทธิของผู้เข้าร่วม โดยยึดหลักความสมัครใจในการเข้าร่วม และรักษาความลับของข้อมูลส่วนบุคคล ผู้เข้าร่วมได้รับข้อมูลที่จำเป็นต่อการตัดสินใจก่อนแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย ทั้งนี้ การดำเนินการทุกระยะเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์และเงื่อนไขที่ได้รับการรับรอง

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนากลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่

การพัฒนากลไกการจัดการข่าวปลอมบนสื่อสังคมออนไลน์ในระดับพื้นที่ครั้งนี้ เป็นกระบวนการวิจัยเชิงพัฒนาที่อาศัยทั้งฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลายระดับ โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานหลังจากพื้นที่วิจัยเป็นจุดตั้งต้น ซึ่งครอบคลุมข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับระดับการรู้เท่าทันข่าวปลอม พฤติกรรมการใช้สื่อ และความต้องการของผู้สูงอายุ ตลอดจนข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับปัญหา ข้อจำกัด และบทบาทของภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดหนองบัวลำภู ข้อมูลดังกล่าวถูกนำมาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ แนวคิดและรูปแบบกลไกการจัดการข่าวปลอม และโมเดลเชิงนิเวศทางสังคม เพื่อพัฒนาเป็นกลไกที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่จริง โดยกระบวนการพัฒนาดำเนินการผ่านเวทีการมีส่วนร่วม 3 เวที ซึ่งมีบทบาทแตกต่างกันตามลำดับของการออกแบบ ประเมิน ปรับปรุง และรับรองกลไกก่อนนำไปใช้จริง แสดงรายละเอียดผลการศึกษา ดังนี้

1.1 เวทีออกแบบกลไกเชิงนโยบาย

เป็นจุดเริ่มต้นของการนำผลการวิจัยเชิงสำรวจและการวิเคราะห์ปัญหามาสู่การออกแบบกลไกเชิงปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรม โดยจัดขึ้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2568 ณ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองบัวลำภู มีผู้เข้าร่วมรวม 7 คน ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานระดับจังหวัด 3 คน และฝ่ายโครงการวิจัย 4 คน ผู้เข้าร่วมจากหน่วยงานระดับจังหวัดมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการสื่อสารสาธารณะ การสนับสนุนข้อมูล และการดูแลผู้สูงอายุในระดับจังหวัด เวทีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกำหนดกรอบแนวคิด บทบาทของหน่วยงานภาคี และแนวทางความร่วมมือในการพัฒนากลไกให้สามารถเชื่อมโยงการดำเนินงานตั้งแต่ระดับจังหวัดสู่การปฏิบัติในพื้นที่ทดลอง

สาระสำคัญของเวทีนี้อยู่ที่การใช้ผลการศึกษาระยะก่อนหน้าเป็นฐานข้อมูลในการอภิปรายเชิงนโยบาย โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สื่อของผู้สูงอายุ ระดับการรู้เท่าทันข่าวปลอม ช่องทางการแพร่กระจายของข่าวปลอม ตลอดจนผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อมั่นที่เกิดจากข่าวปลอมในพื้นที่ ข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมเห็นภาพร่วมกันว่า ปัญหาข่าวปลอมของผู้สูงอายุในจังหวัดหนองบัวลำภูมิได้เป็นเพียงปัญหาความรู้รายบุคคล แต่เป็นปัญหาเชิงระบบที่เกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน และต้องอาศัยการประสานงานระหว่างหน่วยงานอย่างจริงจัง จึงจะสามารถออกแบบแนวทางจัดการที่ใช้ได้จริงในระดับพื้นที่ได้

จากการระดมความคิดเห็นในเวทีนี้ ที่ประชุมมีข้อสรุปสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ การเห็นชอบให้ใช้โมเดลเชิงนิเวศทางสังคม (SEM) เป็นกรอบในการออกแบบกลไก โดยกำหนดให้กลไกครอบคลุม 4 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับความสัมพันธ์ ระดับชุมชน และระดับสังคมหรือหน่วยงาน สนับสนุน ข้อสรุปนี้มีความสำคัญต่อการออกแบบกลไกอย่างมาก เพราะทำให้กลไกไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเพิ่มความรู้ของผู้สูงอายุ แต่ต้องออกแบบให้มีองค์ประกอบที่ช่วยเชื่อมโยงครอบครัว ชุมชน เครือข่ายผู้ช่วย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ประการที่สอง ที่ประชุมเห็นควรให้จัดทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่าง 4 หน่วยงานหลัก ได้แก่ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองบัวลำภู สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดหนองบัวลำภู และสำนักงานสถิติจังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อเชื่อมบทบาทด้านวิชาการ การสื่อสารสาธารณะ การประสานเครือข่าย

ผู้สูงอายุ และการสนับสนุนข้อมูลสำหรับการตรวจสอบข่าวในระดับพื้นที่ ผลจากข้อสรุปทั้งสองประการนี้ทำให้เวทิดังกล่าวมีสถานะเป็น “จุดเปลี่ยน” ของการวิจัย จากงานเชิงสำรวจและการวิเคราะห์สถานการณ์ ไปสู่การวางโครงสร้างกลไกและระบบความร่วมมือเชิงปฏิบัติการในระดับจังหวัดอย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป เวทีแรกทำหน้าที่กำหนด “ฐานคิด” และ “ฐานความร่วมมือ” ของกลไก กล่าวคือ เป็นเวทีที่ทำให้เกิดทั้งกรอบแนวคิดในการออกแบบกลไกภายใต้ SEM และแนวทางการบูรณาการหน่วยงานผ่าน MOU ซึ่งผลจากเวทีนี้ได้นำไปสู่การจัดทำร่างกลไกและคู่มือฉบับแรก เพื่อใช้เป็นต้นแบบสำหรับการประเมินและปรับปรุงในเวทีถัดไป

1.2 เวทีประเมินและรับรองเชิงวิชาการ-เชิงปฏิบัติการ

ภายหลังจากได้ร่างกลไกและคู่มือจากเวทีแรก ผู้วิจัยได้นำเข้าสู่เวทีประเมินและรับรองเชิงวิชาการ-เชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของการกลั่นกรองและยกระดับกลไกจากร่างเชิงแนวคิดไปสู่ต้นแบบเชิงปฏิบัติการ เวทีนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2568 ณ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และมีการลงพื้นที่เพิ่มเติมเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเชิงบริบทจากโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาแก ในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2568 กระบวนการดังกล่าวทำให้การประเมินมิได้จำกัดอยู่เพียงมุมมองของภาคีระดับจังหวัด แต่ยังครอบคลุมมุมมองจากผู้ที่จะใช้กลไกจริงในระดับพื้นที่ด้วย

เวทีนี้มี 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) การนำเสนอร่างกลไกและคู่มือ (2) การประเมินกลไกและคู่มือใน 4 ด้าน คือ ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ และความถูกต้อง (3) การลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ระหว่างหน่วยงานภาคี และ (4) การสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้แทนหน่วยงานเพื่อการสื่อสารสาธารณะ การประเมินกลไกและคู่มือดำเนินการโดยผู้ประเมินรวม 16 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 8 คน ได้แก่ กลุ่มผู้แทนจากหน่วยงานภาคีตาม MOU และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ทดลอง โดยผู้ประเมินทั้งสองกลุ่มประเมินกลไกและคู่มือชุดเดียวกันใน 4 ด้านดังกล่าว ผลการประเมินพิจารณาจากค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ตามเกณฑ์ที่กำหนด และใช้ Mann-Whitney U-test เพื่อเปรียบเทียบผลการประเมินระหว่างผู้ประเมินทั้งสองกลุ่ม ผลพบว่า กลไกและคู่มือผ่านเกณฑ์การประเมินทุกด้าน โดยมีค่ามัธยฐานอยู่ในระดับสูงและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด ขณะที่ผลการเปรียบเทียบไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างผู้ประเมินทั้งสองกลุ่ม ($p > .05$) รายละเอียดผลการประเมินกลไกแสดงในตารางที่ 1 และผลการประเมินคู่มือแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 1 ผลการประเมินกลไกการจัดการข้าวปลอมในระดับพื้นที่

รายการ	Mdn.	IQR	Mann-Whitney U Test		ผลประเมิน
			U-Value	P-Value	
ด้านที่ 1 ความเหมาะสม (Relevance)	4.38	0.69	23.00	0.337	มากที่สุด
1.1 กลไกสะท้อนปัญหาเชิงพื้นที่ตามข้อมูลการวิจัยระยะที่ 1-2	5.00	1.00	32.00	1.000	มากที่สุด
1.2 ขั้นตอนต่าง ๆ เหมาะสมกับพฤติกรรมการใช้สื่อของผู้สูงอายุ	4.00	1.00	26.00	0.482	มาก
1.3 ระยะเวลาในแต่ละขั้นตอนสนองสถานการณ์ข้าวปลอมได้จริง	4.00	1.00	18.00	0.085	มาก
1.4 รูปแบบการแจ้งผลเหมาะสมกับผู้สูงอายุและชุมชน	4.50	1.00	22.50	0.263	มากที่สุด
ด้านที่ 2 ความเป็นไปได้ (Feasibility)	4.50	0.75	24.00	0.394	มากที่สุด
2.1 ชุมชนสามารถดำเนินตามขั้นตอนใน Flow Chart ได้จริง	4.00	0.75	26.00	0.464	มาก
2.2 บทบาทของ อสม./แกนนำ/ผู้นำชุมชนมีความเป็นไปได้	5.00	1.00	26.50	0.511	มากที่สุด
2.3 ความร่วมมือของหน่วยงาน MOU สามารถดำเนินงานได้จริง	5.00	1.00	29.50	0.747	มากที่สุด
2.4 เครื่องมือ เช่น Self-Check 5 ข้อ และแบบฟอร์มต่าง ๆ ใช้งานได้จริง	4.50	1.00	21.00	0.203	มากที่สุด
ด้านที่ 3 ความเป็นประโยชน์ (Usefulness)	4.75	0.88	29.00	0.746	มากที่สุด
3.1 กลไกช่วยลดการแพร่กระจายข้าวปลอมในชุมชน	5.00	1.00	27.00	0.519	มากที่สุด
3.2 ผู้สูงอายุได้รับความรู้และทักษะที่นำไปใช้ได้จริง	4.00	1.00	28.00	0.626	มาก
3.3 ครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น	5.00	1.00	30.50	0.854	มากที่สุด
3.4 กลไกสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ	4.00	1.00	28.00	0.626	มาก
ด้านที่ 4 ความถูกต้อง (Validity)	4.63	0.94	17.00	0.096	มากที่สุด
4.1 เนื้อหาของกลไกสอดคล้องกับมาตรฐานของศูนย์ต่อต้านข้าวปลอม	5.00	1.00	20.00	0.143	มากที่สุด
4.2 ขั้นตอนการตรวจสอบเหมาะสมและตรวจสอบย้อนกลับได้	5.00	1.00	28.00	0.602	มากที่สุด
4.3 วิธีการจำแนกข้าว (จริง/บิดเบือน/ปลอม) ถูกต้องตามหลักข้อมูล	5.00	1.00	20.00	0.143	มากที่สุด
4.4 การแจ้งผลและการสร้างการรับรู้อยู่บนหลักฐานที่ถูกต้อง	5.00	1.00	23.00	0.268	มากที่สุด

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคู่มือการดำเนินงาน

รายการ	Mdn.	IQR	Mann-Whitney U Test		ผลประเมิน
			U-Value	P-Value	
ด้านที่ 1 ความเหมาะสม (Relevance)	4.50	1.00	20.00	0.183	มากที่สุด
1.1 เนื้อหาเหมาะสมกับผู้สูงอายุทั้งด้านภาษาและการอธิบาย	5.00	1.00	18.00	0.099	มากที่สุด
1.2 ตัวอย่างข่าวปลอมช่วยให้เข้าใจง่ายและเห็นภาพจริง	4.00	1.00	20.00	0.143	มาก
1.3 โครงสร้างคู่มือเป็นลำดับ อ่านง่าย ไม่สับสน	5.00	1.00	24.00	0.317	มากที่สุด
1.4 เนื้อหาเชื่อมโยงกับปัญหาข่าวปลอมที่เกิดขึ้นจริง	5.00	1.00	32.00	1.000	มากที่สุด
ด้านที่ 2 ความเป็นไปได้ (Feasibility)	4.38	0.69	17.00	0.108	มากที่สุด
2.1 ขั้นตอนต่าง ๆ สามารถปฏิบัติได้จริงในชุมชน	4.00	1.00	22.00	0.232	มาก
2.2 ผู้สูงอายุสามารถทำตามได้ด้วยตนเอง	4.00	1.00	23.00	0.288	มาก
2.3 อสม./ผู้นำชุมชนสามารถใช้คู่มือนี้ได้จริง	4.50	1.00	21.00	0.203	มากที่สุด
2.4 แนวทางตรวจสอบและส่งข่าวสอดคล้องกับบริบทพื้นที่	4.00	1.00	20.00	0.165	มาก
ด้านที่ 3 ความเป็นประโยชน์ (Usefulness)	4.75	1.00	21.50	0.258	มากที่สุด
3.1 คู่มือช่วยให้รู้เท่าทันข่าวปลอมมากขึ้น	5.00	1.00	19.00	0.120	มากที่สุด
3.2 ขั้นตอน Self-Check ใช้งานได้จริงและเป็นประโยชน์	4.00	1.00	22.00	0.258	มาก
3.3 ช่วยลดความเสี่ยงการแชร์ข่าวปลอมในชุมชน	5.00	1.00	20.00	0.143	มากที่สุด
3.4 ช่วยหน่วยงานในพื้นที่และเครือข่ายทำงานร่วมกันได้ดีขึ้น	5.00	1.00	30.50	0.854	มากที่สุด
ด้านที่ 4 ความถูกต้อง (Validity)	4.63	1.00	22.00	0.264	มากที่สุด
4.1 ข้อมูลและตัวอย่างข่าวปลอมอ้างอิงได้และตรวจสอบได้จริง	4.00	1.00	20.00	0.143	มาก
4.2 ขั้นตอน Self-Check ถูกต้องตามกลไกของโครงการ	5.00	1.00	32.00	1.000	มากที่สุด
4.3 กระบวนการตรวจสอบข่าว (3 ระดับ) สอดคล้องกับ MOU	5.00	1.00	28.00	0.602	มากที่สุด
4.4 เนื้อหามีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับหลักวิชาการ	5.00	1.00	23.00	0.268	มากที่สุด

ในเชิงเนื้อหา เวทีนี้ให้ข้อเสนอแนะเชิงปรับปรุงที่สำคัญหลายประเด็น โดยเฉพาะการปรับกลไกจากลักษณะเชิงแนวคิดไปสู่รูปแบบเชิงปฏิบัติการที่ชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ ต้องกำหนดขั้นตอน เครื่องมือ ผู้รับผิดชอบ และเส้นทางการประสานงานให้ชัดเจน ผู้ประเมินเสนอให้แยกขั้นตอนที่มีลักษณะซ้อนทับออกจากกัน เช่น การแยก “การแจ้งผล” ออกจาก “การสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง” เพื่อให้แต่ละกิจกรรมมีวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดชัดเจน เสนอให้กำหนดโครงสร้างของระบบตรวจสอบข่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแยกบทบาทของผู้ปฏิบัติในระดับชุมชน ระดับหน่วยงาน และระดับประสานงานภายนอก รวมทั้งเสนอให้เชื่อมการประสานงานกับโครงสร้างความร่วมมือภายใต้ MOU อย่างเป็นระบบ ตลอดจนออกแบบกิจกรรมการสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่องให้เป็นแผนงานเฉพาะ เช่น การเผยแพร่ข่าวเตือนภัยประจำสัปดาห์หรือการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน

ในส่วนของกลุ่ม ผลการประเมินก็ให้ข้อสรุปในทิศทางเดียวกันว่า กลุ่มมีความพร้อมในเชิงโครงสร้าง แต่ควรปรับให้สอดคล้องกับบทบาทของผู้ใช้แต่ละกลุ่มมากขึ้น ดังนั้น เวทีนี้จึงนำไปสู่การตัดสินใจแยกกลุ่มออกเป็น 2 ฉบับ คือ กลุ่มสำหรับผู้สูงอายุ และ กลุ่มสำหรับทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล เพื่อให้เนื้อหามีความเหมาะสมกับหน้าที่และระดับการใช้งานของแต่ละกลุ่ม ผลจากเวทีประเมินและรับรองเชิงวิชาการ-เชิงปฏิบัติการจึงมีบทบาทสำคัญในการทำให้กลไกและกลุ่มมีความเป็นระบบ ชัดเจน และพร้อมสำหรับการใช้งานจริงในพื้นที่มากขึ้น

1.3 เวทีสร้างฉันทามติและเตรียมทดลองใช้กลไก

หลังจากปรับปรุงกลไกและคู่มือจากข้อเสนอแนะในเวทีที่สองแล้ว ผู้วิจัยได้นำเข้าสู่เวทีสร้างฉันทามติและเตรียมทดลองใช้กลไก ซึ่งเป็นเวทีสุดท้ายของระยะพัฒนาและรับรอง เวทีนี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2569 ณ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดหนองบัวลำภู มีผู้เข้าร่วมรวม 12 คน ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานภาคีตาม MOU ผู้แทนจากพื้นที่ทดลอง และผู้วิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรับรองกลไกและคู่มือฉบับปรับปรุงก่อนนำไปทดลองใช้จริง และสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างระดับนโยบายกับระดับผู้ปฏิบัติในพื้นที่

ในเวทีนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) กลไกและคู่มือฉบับปรับปรุงภายหลังการประเมินในเวทีที่ 2 และการลงพื้นที่รับฟังข้อเสนอแนะเชิงบริบท (2) แผนการดำเนินกิจกรรมในระยะทดลองใช้ รวมถึงกำหนดการอบรมและแผนการติดตาม และ (3) เครื่องมือประเมินผล ได้แก่ แบบทดสอบก่อนอบรมและหลังอบรม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมพิจารณาความเหมาะสม ความพร้อม และความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่โดยรวม ผลการประชุมพบว่า ผู้เข้าร่วมมีมติเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ให้นำกลไกและคู่มือไปทดลองใช้ในพื้นที่ตำบลนาแก ซึ่งถือเป็นการรับรองเชิงปฏิบัติการ (Operational Endorsement) และเป็นจุดเชื่อมจากระยะพัฒนาไปสู่ระยะการทดลองใช้จริงในพื้นที่

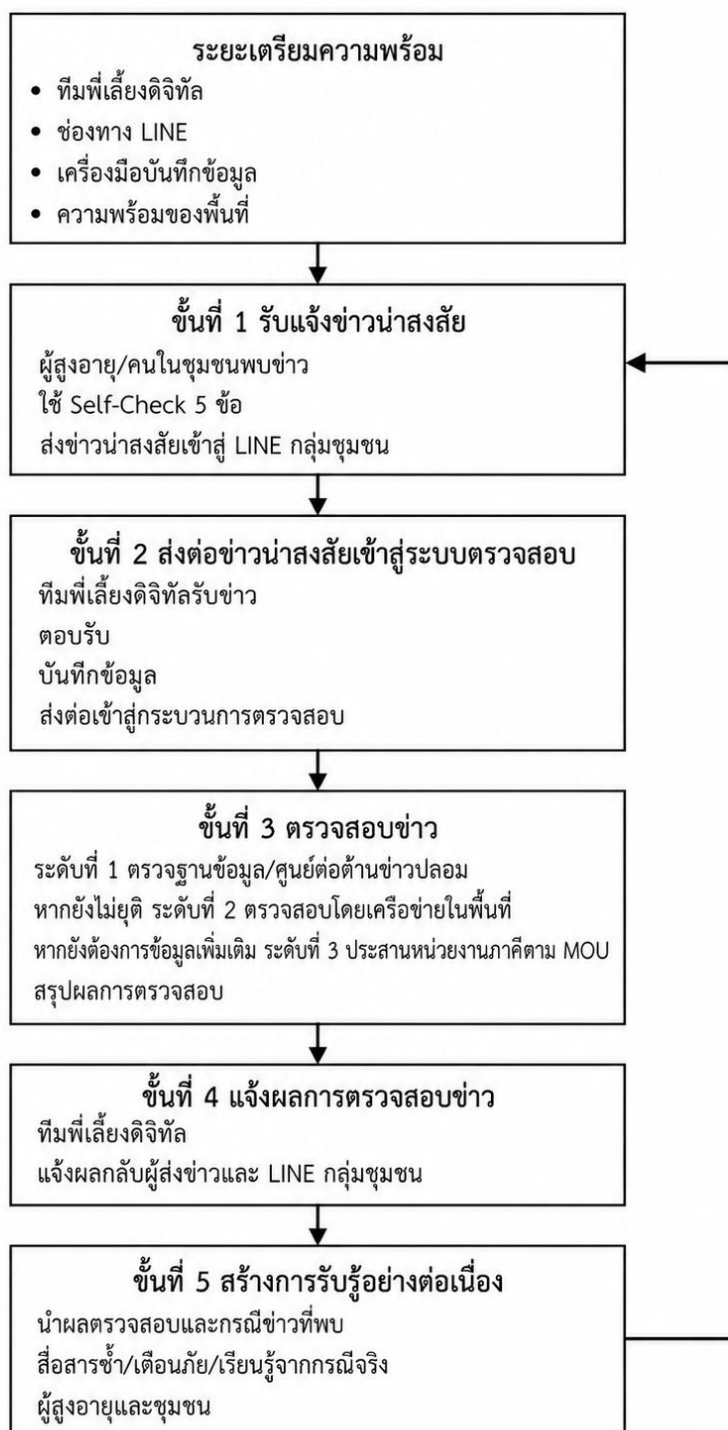
ความสำคัญของเวทีนี้ไม่ได้อยู่เพียงการ “อนุมัติ” ให้นำกลไกไปใช้ แต่ยังอยู่ที่การทำให้ทุกภาคส่วนเห็นชอบร่วมกันว่า กลไกดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ มีความพร้อมทั้งด้านเนื้อหา เครื่องมือ ผู้รับผิดชอบ และระบบประเมินผล และมีฐานความร่วมมือเพียงพอที่จะเริ่มทดลองใช้จริงได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เวทีนี้คือกระบวนการยืนยันว่า กลไกที่พัฒนาขึ้นไม่ใช่เพียงต้นแบบในเชิงเอกสาร แต่เป็นต้นแบบที่พร้อมเข้าสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่

1.4 เอกสารกลไกและคู่มือประกอบการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์

เพื่อให้การนำกลไกไปใช้ในพื้นที่เป็นไปอย่างเป็นระบบและสามารถปฏิบัติได้จริง กระบวนการพัฒนาในระยะที่ 1 จึงมิได้สิ้นสุดเพียงการรับรองแนวคิดหรือโครงสร้างของกลไกจากเวทีการมีส่วนร่วมทั้ง 3 เวทีเท่านั้น แต่ยังต่อยอดไปสู่การจัดทำ “เอกสารกลไก” และ “คู่มือประกอบการดำเนินงาน” ในฐานะผลผลิตปลายทางของการพัฒนา เอกสารดังกล่าวผ่านการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากเวทีประเมินและรับรองเชิงวิชาการ-เชิงปฏิบัติการ และได้รับการรับรองเชิงปฏิบัติการในเวทีสร้างฉันทามติก่อนนำไปทดลองใช้จริงในพื้นที่ เอกสารที่พัฒนาขึ้นมี 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ เอกสารกลไกการจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่ คู่มือทีมพีเลียงดิจิทัล และคู่มือผู้สูงอายุ ซึ่งแต่ละส่วนทำหน้าที่ต่างกันแต่เชื่อมโยงกันเป็นระบบเดียวกัน แสดงรายละเอียดดังนี้

1.4.1 เอกสารกลไกการสร้างการรับรู้และการจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่

เอกสารกลไกกำหนดระยะเตรียมความพร้อมและ 5 ขั้นตอนของการดำเนินงานกลไกให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยออกแบบให้สอดคล้องกับกรอบ SEM (ระดับบุคคล-ความสัมพันธ์-ชุมชน-สังคม) และเชื่อมโยงบทบาทของหน่วยงานภาคีภายใต้ MOU กลไกที่พัฒนาขึ้นกำหนดการดำเนินงานตั้งแต่การรับข่าว นำส่งสาย การส่งต่อเข้าสู่ระบบ การตรวจสอบข้อเท็จจริง การแจ้งผลกลับ และการสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเชื่อมโยงการทำงานของผู้สูงอายุ ทีมพีเลียงดิจิทัล ชุมชน และหน่วยงานภาคี ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กลไกการจัดการข่าวปลอมในระดับพื้นที่และการไหลของข้อมูล

โดยสรุปโครงสร้างการดำเนินงานกลไก ประกอบด้วย

1) ระยะเตรียมความพร้อม: เน้นการจัดตั้ง/เตรียมทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล การทำความเข้าใจบทบาทผู้เกี่ยวข้อง การเตรียมช่องทางสื่อสารและเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล รวมถึงการเตรียมความพร้อมพื้นที่ทดลองก่อนเริ่มกระบวนการจัดการข่าวปลอม

2) ขั้นที่ 1 รับแจ้งข่าวน่าสงสัย: เปิดช่องทางให้ผู้สูงอายุ/คนในชุมชนแจ้ง “ข่าวน่าสงสัย” เข้าสู่ระบบ ผ่านทีมพี่เลี้ยงหรือช่องทางที่กำหนด เพื่อให้เข้าสู่กระบวนการตรวจสอบก่อนการส่งต่อ

3) ขั้นที่ 2 ส่งต่อข่าวน่าสงสัยเข้าสู่ระบบตรวจสอบ: กำหนดลำดับการส่งต่ออย่างชัดเจนจากระดับชุมชนไปสู่ผู้รับผิดชอบการตรวจสอบ เพื่อลดการกระจายข่าวที่ยังไม่ผ่านการกลั่นกรอง

4) ขั้นที่ 3 ตรวจสอบข่าว: เป็นแกนกลางของกลไก โดยจัดวางกระบวนการตรวจสอบเป็นลำดับขั้น เพื่อให้ตรวจสอบย้อนกลับได้ ประกอบด้วย

4.1) ตรวจสอบกับฐานข้อมูลศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (ใช้ฐานข้อมูล/แหล่งตรวจสอบที่เชื่อถือได้เป็นจุดตั้งต้น)

4.2) ตรวจสอบโดยชุมชน (ใช้ทีมพี่เลี้ยงและเครือข่ายชุมชนช่วยตรวจสอบเบื้องต้นตามแนวทางที่กำหนด)

4.3) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (กรณีมีความซับซ้อน/ต้องการการยืนยันเชิงทางการ เชื่อมต่อกับหน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัดภายใต้ MOU)

4.4) สรุปผลการตรวจสอบข่าว (สรุปผลและจัดทำข้อมูลผลการตรวจสอบเพื่อสื่อสารต่อ)

5) ขั้นที่ 4 แจ้งผลการตรวจสอบข่าว: กำหนดรูปแบบ/ช่องทางการแจ้งผลให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุและชุมชน โดยคำนึงถึงความเข้าใจง่าย ความรวดเร็ว และลดความเสี่ยงของการสื่อสารคลาดเคลื่อน

6) ขั้นที่ 5 สร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง: กำหนดการสื่อสารเชิงป้องกันและกิจกรรมสร้างภูมิคุ้มกันข่าวปลอมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (เช่น การย้ำเตือนภัย รูปแบบข่าวที่พบบ่อย การเรียนรู้จากกรณีจริง) เพื่อให้การจัดการข่าวปลอมไม่เพียงเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่เป็นการป้องกันเชิงระบบในระยะยาว

สาระสำคัญของเอกสารกลไกจึงอยู่ที่ การทำให้ขั้นตอน บทบาท ช่องทาง และผลลัพธ์ของแต่ละช่วงชัดเจน และรองรับการทำงานร่วมกันระหว่างระดับชุมชนกับระดับจังหวัด โดยเฉพาะ “ระดับการตรวจสอบขั้นสูง/ระดับจังหวัด” ที่ใช้โครงสร้างความร่วมมือภายใต้ MOU เป็นกลไกสนับสนุนหลัก

1.4.2 คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล

คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัลเป็นคู่มือเชิงปฏิบัติสำหรับผู้ดำเนินการในพื้นที่ เพื่อให้สามารถรับ-ส่ง-ตรวจสอบ-แจ้งผล-สร้างการรับรู้ได้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นขั้นตอนการทำงานจริง เครื่องมือที่ใช้ และการจัดเก็บข้อมูลเพื่อให้ติดตามและตรวจสอบย้อนกลับได้ จุดเด่นของคู่มือส่วนนี้ประกอบด้วย

1) การกำหนดบทบาททีมพี่เลี้ยงดิจิทัลและโครงสร้างการทำงาน คู่มือระบุหน้าที่หลักของทีมพี่เลี้ยงในแต่ละช่วงของกลไกอย่างชัดเจน (ผู้รับข่าว/ผู้ประสานงาน/ผู้ตรวจสอบเบื้องต้น/ผู้สื่อสารผล/ผู้รวบรวมข้อมูลและสรุปผล) เพื่อให้การทำงานในพื้นที่ไม่ซ้ำซ้อนและสามารถบริหารจัดการได้จริง

2) ขั้นตอนการรับ-ส่ง-ตรวจสอบ-แจ้งผล-สร้างการรับรู้ (Operational Workflow) คู่มือเน้นลำดับการทำงานแบบ “แนวทางปฏิบัติ” ที่ทีมพี่เลี้ยงสามารถทำตามได้ทันที ตั้งแต่การรับข่าวน่าสงสัย การกลั่นกรองเบื้องต้น การส่งต่อเข้าสู่ระบบตรวจสอบ การสรุปผล และการสื่อสารกลับไปยังชุมชนอย่างเหมาะสม

3) การใช้ Google Form เป็นเครื่องมือหลักในการจัดเก็บข้อมูลและติดตามผล คู่มือกำหนดให้การบันทึกข้อมูลภาคสนามใช้ Google Form/Google Sheet เป็นฐานข้อมูลกลาง เพื่อให้รวบรวมข้อมูลได้เป็นระบบ ลดการสูญหาย และเอื้อต่อการสรุปผล/ติดตามงาน โดยมีแบบฟอร์มสำหรับงานสำคัญ ได้แก่

3.1) แบบฟอร์มรับแจ้งข่าวน่าสงสัย (ใช้บันทึกการยกรายการข่าว/แหล่งข่าว/บริบทการพบเห็น/ผู้แจ้ง ฯลฯ)

3.2) แบบฟอร์มตรวจสอบข่าวน่าสงสัย (บันทึกผลการตรวจสอบ หลักฐาน/แหล่งยืนยัน ระดับผลตรวจสอบ ฯลฯ)

3.3) แบบฟอร์มแจ้งผลการตรวจสอบข่าว (สื่อสารผลกลับอย่างเป็นมาตรฐาน ลดการตีความต่างกัน)

3.4) แบบฟอร์มสรุปผลการตรวจสอบข่าวรายสัปดาห์ (ใช้ติดตามภาพรวมและสะท้อนสถานการณ์เชิงพื้นที่)

ด้วยโครงสร้างดังกล่าว คู่มือทีมพี่เลี้ยงจึงทำหน้าที่แปลงกลไกให้เป็นการปฏิบัติจริง โดยใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อให้การจัดการข่าวปลอมมีหลักฐานเชิงข้อมูลและตรวจสอบย้อนกลับได้

1.4.3 คู่มือผู้สูงอายุ

คู่มือผู้สูงอายุเป็นคู่มือสำหรับผู้ที่ใช้ปลายทางที่เน้นความเข้าใจง่าย ลดความซับซ้อน และสร้างพฤติกรรมป้องกันตนเองจากข่าวปลอม โดยจุดเด่นสำคัญ 2 ส่วน คือ

1) Self-check 5 ข้อ (เครื่องมือคัดกรองข่าวน่าสงสัยสำหรับผู้สูงอายุ) คู่มือเน้นให้ผู้สูงอายุใช้การตั้งคำถามก่อนเชื่อ/ก่อนแชร์ โดยกำหนดเป็น Self-check 5 ข้อ ได้แก่

1.1) แหล่ง: ข่าวนี้มีแหล่งที่มาชัดเจนหรือไม่

1.2) ค่า: ข่าวมีการใช้คำปลุกเร้าหรือทำให้ตกใจหรือไม่

1.3) เรื่อง: ข่าวนี้เกี่ยวข้องกับสุขภาพ การเงิน หรือสวัสดิการรัฐหรือไม่

1.4) ที่มา: ข่าวนี้มาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือหรือไม่

1.5) ถาม: ข่าวนี้ต้องใช้ความรู้เพิ่มเติมหรือถามผู้เชี่ยวชาญหรือไม่

2) ตัวอย่างการวิเคราะห์ข่าวด้วย Self-check คู่มือยกตัวอย่างสถานการณ์/ตัวอย่างข่าว เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นภาพการใช้ Self-check แบบเป็นขั้นเป็นตอน (ไม่ใช่เพียงอธิบายหลักการ) ช่วยให้ผู้สูงอายุฝึกคิดเชิงวิเคราะห์และลดการแชร์ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ ทั้งยังเชื่อมโยงไปสู่ขั้นตอนการส่งข่าวน่าสงสัยเข้าสู่ระบบของชุมชน

โดยสรุป คู่มือผู้สูงอายุทำหน้าที่สร้างภูมิคุ้มกันในระดับบุคคล ให้ผู้สูงอายุมีเครื่องมือคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจก่อนการเชื่อหรือการส่งต่อข้อมูล ขณะที่คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัลทำหน้าที่ขับเคลื่อนกลไกในระดับปฏิบัติการ โดยกำหนดขั้นตอนการรับ-ส่ง-ตรวจสอบ-แจ้งผล-และสร้างการรับรู้อย่างเป็นระบบ พร้อมเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลที่ตรวจสอบย้อนกลับได้

เมื่อพิจารณาโดยรวม เอกสารทั้ง 3 ส่วนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผลลัพธ์ของระยะพัฒนาการไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการได้ร่างแนวคิดหรือข้อเสนอเชิงนโยบาย แต่ได้พัฒนาไปสู่ชุดเอกสารเชิงปฏิบัติการที่สามารถใช้กับการทำงานจริงได้อย่างครบวงจร กล่าวคือ เอกสารกลไกกำหนดโครงสร้างและลำดับการดำเนินงาน คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัลกำหนดวิธีปฏิบัติและการจัดเก็บข้อมูล ส่วนคู่มือผู้สูงอายุช่วยให้ผู้ใช้ปลายทางมีเครื่องมือคิดและตัดสินใจก่อนเชื่อหรือแชร์ข่าว เอกสารเหล่านี้จึงเป็นผลผลิตเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงโดยตรงไปสู่ระยะการทดลองใช้กลไกในพื้นที่จริง

2. ผลการทดลองใช้และประเมินกลไก

ภายหลังจากการพัฒนาการและเอกสารประกอบการดำเนินงานในระยะที่ 1 ซึ่งทำให้ได้กลไกเชิงบูรณาการหลายระดับ พร้อมคู่มือผู้สูงอายุ คู่มือทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล และระบบสนับสนุนการตรวจสอบข่าวในระดับพื้นที่แล้ว ผู้วิจัยได้นำกลไกดังกล่าวเข้าสู่ระยะทดลองใช้และประเมินผลในพื้นที่จริง เพื่อพิจารณาว่ากลไกที่ออกแบบขึ้นสามารถนำไปใช้ได้จริงเพียงใด ทั้งในด้านการยกระดับความรู้ของผู้สูงอายุและในด้านประสิทธิภาพของกระบวนการดำเนินงาน โดยการทดลองใช้ดำเนินการกับผู้สูงอายุกลุ่มเบบี๋บูมเมอร์ จำนวน 100 คน และทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล จำนวน 14 คน ในพื้นที่ตำบลนาแก อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นเวลา 2 สัปดาห์ ภายใต้การติดตามกระบวนการรับ-ส่งข่าว การตรวจสอบข่าว การแจ้งผลกลับ และการสรุปบทเรียนจากการใช้งานจริงอย่างต่อเนื่อง

2.1 ผลด้านการยกระดับการรู้เท่าทันข่าวปลอมของผู้สูงอายุ

ผลการเปรียบเทียบคะแนนการรู้เท่าทันข่าวปลอมก่อนและหลังการอบรมของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี๋บูมเมอร์จำนวน 100 คน พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนอบรมเท่ากับ 8.27 คะแนน (SD = 2.21) และหลังอบรมเท่ากับ 11.31 คะแนน (SD = 1.81) เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 3.04 คะแนน ผลการทดสอบ Paired Samples t-test พบว่า คะแนนหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t(99) = 17.646, p < .001$) และมีขนาดอิทธิพล Cohen's $d_z = 1.76$ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนการรู้เท่าทันข่าวปลอมก่อนและหลังอบรม

รายการ	n	ก่อนอบรม Mean (SD)	หลังอบรม Mean (SD)	Mean Diff.	t (df)	p	Cohen's d_z
คะแนนการรู้เท่าทันข่าวปลอม	100	8.27 (2.21)	11.31 (1.81)	3.04	17.646 (99)	< .001	1.76

หมายเหตุ: Cohen's d_z เป็นขนาดอิทธิพลสำหรับการเปรียบเทียบคะแนนก่อนและหลังของกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน

ผลดังกล่าวสะท้อนว่า กลไกที่พัฒนาขึ้นสามารถยกระดับความรู้และความสามารถในการคัดกรองข่าวของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจนในเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ หลังการอบรม ผู้สูงอายุสามารถใช้หลัก Self-Check และตอบสนองต่อข่าวน่าสงสัยได้ดีขึ้น ซึ่งสนับสนุนว่าเครื่องมือและคู่มือที่พัฒนาขึ้นทำหน้าที่เชื่อมระหว่างความรู้พื้นฐานกับการตัดสินใจในสถานการณ์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ผลด้านประสิทธิภาพเชิงกระบวนการของกลไก

นอกจากผลการเรียนรู้แล้ว การประเมินประสิทธิภาพเชิงกระบวนการยังแสดงให้เห็นว่า กลไกที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้งานได้จริงในระดับพื้นที่ โดยในช่วงทดลองใช้ 2 สัปดาห์ มีข่าวเข้าสู่ระบบรวม 6 ข่าว ครอบคลุมข่าวด้านสุขภาพ ข่าวหลอกลวงทางการเงิน และข่าวด้านสวัสดิการรัฐ แสดงรายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ข่าวน่าสงสัยที่เข้าสู่ระบบในช่วงทดลองใช้กลไก

สัปดาห์	ลำดับข่าว	วัน/เดือน/ปี	ประเภทข่าว	รหัสข่าว	ผลการตรวจสอบ
สัปดาห์ที่ 1	ข่าวที่ 1	28 ม.ค. 2569	สุขภาพ	NK001	ข่าวจริง
	ข่าวที่ 2	29 ม.ค. 2569	การเงิน	NK002	ข่าวปลอม
	ข่าวที่ 3	30 ม.ค. 2569	สวัสดิการรัฐ	NK003	ข่าวบิดเบือน
สัปดาห์ที่ 2	ข่าวที่ 4	4 ก.พ. 2569	การเงิน	NK004	ข่าวบิดเบือน
	ข่าวที่ 5	5 ก.พ. 2569	สุขภาพ	NK005	ข่าวบิดเบือน
	ข่าวที่ 6	6 ก.พ. 2569	สวัสดิการรัฐ	NK006	ข่าวบิดเบือน

2.2.1 ผลการประเมินการทดลองใช้กลไกในสัปดาห์ที่ 1

การประเมินผลการดำเนินงานในสัปดาห์ที่ 1 พิจารณา 2 มิติ ได้แก่ ระยะเวลาการดำเนินงานตามเกณฑ์ที่กำหนด และความถูกต้องของการปฏิบัติตามขั้นตอน ผลการประเมินแสดงดังตารางที่ 5 และตารางที่ 6

ตารางที่ 5 ผลการประเมินด้านระยะเวลาการดำเนินงานของกลไกในสัปดาห์ที่ 1

ขั้นตอนของกลไก	เกณฑ์ด้านระยะเวลา	เวลาที่ใช้จริง	ผลการประเมิน
ขั้นที่ 2 การรับและส่งต่อ ข่าวน่าสงสัย	ไม่เกิน 10 นาทีหลังผู้สูงอายุส่งข่าวเข้าสู่ LINE ชุมชนจัดการข่าวปลอม	เฉลี่ย 70.3 นาที	ไม่ผ่านทุกข่าว
ขั้นที่ 3 การตรวจสอบข่าว	ระดับที่ 1 ไม่เกิน 30 นาที; ระดับที่ 2 ไม่เกิน 2 ชั่วโมง; ระดับที่ 3 ไม่เกิน 24 ชั่วโมง	เฉลี่ย 24.3 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นตอนย่อย 3.4 การ สรุปผลการตรวจสอบข่าว	ไม่เกิน 30 นาทีหลังทราบผลการตรวจสอบ	เฉลี่ย 4.7 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นที่ 4 การแจ้งผล	ไม่เกิน 30 นาทีหลังสรุปผล	เฉลี่ย 16.7 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นที่ 5 การสร้างการรับรู้ อย่างต่อเนื่อง	ภายใน 3 วันหลังสิ้นสุดรอบสัปดาห์	3 วัน	ผ่าน

จากตารางที่ 5 พบว่า ในสัปดาห์ที่ 1 ขั้นการรับและส่งต่อข่าวน่าสงสัยใช้เวลาเฉลี่ย 70.3 นาที ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไม่เกิน 10 นาที ขณะที่ขั้นการตรวจสอบข่าว การสรุปผล การแจ้งผล และการสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่องสามารถดำเนินการได้ภายในเกณฑ์เวลาที่กำหนด

ตารางที่ 6 ผลการประเมินด้านความถูกต้องของการดำเนินงานของกลไกในสัปดาห์ที่ 1

ขั้นตอนของกลไก	ประเด็นที่ประเมิน	ผลการดำเนินงาน	ข้อผิดพลาดที่พบ
ขั้นที่ 2 การรับและส่งต่อข่าวมาสงสัย	การตอบรับข่าวใน LINE และการส่งต่อข่าวตามรูปแบบที่กำหนด	ดำเนินการได้บางส่วน	บางกรณีไม่ตอบรับข่าวใน LINE ตามรูปแบบที่กำหนด
ขั้นที่ 3 การตรวจสอบข่าว	การเรียงลำดับขั้นตอนการตรวจสอบและการบันทึกข้อมูล	ดำเนินการได้ถูกต้องโดยรวม	ไม่พบข้อผิดพลาดสำคัญ
ขั้นตอนย่อย 3.4 การสรุปผลการตรวจสอบข่าว	การสรุปผลพร้อมคำอธิบายประกอบ	ดำเนินการได้ถูกต้อง	ไม่พบข้อผิดพลาดสำคัญ
ขั้นที่ 4 การแจ้งผล	การใช้รูปแบบข้อความมาตรฐานและการระบุชื่อข่าว/รหัสข่าว	ดำเนินการได้เป็นส่วนใหญ่	บางกรณีใช้ข้อความไม่ตรงรูปแบบ กรอกรหัสข่าวซ้ำ หรือไม่ระบุชื่อข่าว
ขั้นที่ 5 การสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง	การสื่อสารผลผ่าน LINE และเสียงตามสาย	ดำเนินการได้ถูกต้อง	ไม่พบข้อผิดพลาดสำคัญ
การใช้เครื่องมือสนับสนุน	การกรอกข้อมูลใน Google Form แบบฟอร์มที่ 2, 3 และ 4	ดำเนินการได้ถูกต้องโดยรวม	พบข้อผิดพลาดย่อยในการกรอกข้อมูลบางกรณี

จากตารางที่ 6 พบว่า ในสัปดาห์ที่ 1 ทีมพีเลียงดิจิทัลสามารถดำเนินการตรวจสอบและสรุปผลข่าวได้ตามขั้นตอนที่กำหนด อย่างไรก็ตาม พบข้อผิดพลาดบางกรณี ได้แก่ การไม่ตอบรับข่าวใน LINE ตามรูปแบบที่กำหนด การใช้ข้อความแจ้งผลไม่ตรงรูปแบบ การกรอกรหัสข่าวซ้ำ การไม่ระบุชื่อข่าวในข้อความแจ้งผล และข้อผิดพลาดบางส่วนในการกรอกข้อมูลในแบบฟอร์ม ทั้งนี้ ข้อมูลดังกล่าวถูกนำไปใช้ประกอบการปรับปรุงการดำเนินงานในสัปดาห์ที่ 2

2.2.2 ผลการประเมินการทดลองใช้กลไกในสัปดาห์ที่ 2

ภายหลังจากนำข้อค้นพบและปัญหาเชิงปฏิบัติการในสัปดาห์ที่ 1 มาทบทวนร่วมกัน ผู้วิจัยและทีมพีเลียงดิจิทัลได้ปรับปรุงการดำเนินงานในหลายประเด็น ได้แก่ การเปิดการแจ้งเตือนใน LINE ให้พร้อมใช้งาน การกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจนมากขึ้น การทบทวนบทบาทหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงาน การใช้ข้อความมาตรฐาน (Template) ให้เป็นรูปแบบเดียวกัน และการกำกับติดตามการใช้แบบฟอร์มให้เคร่งครัดขึ้น ผลการทดลองใช้ในสัปดาห์ที่ 2 จึงสะท้อนให้เห็นพัฒนาการของกลไกอย่างชัดเจน ทั้งในด้านความรวดเร็วและความถูกต้องของการดำเนินงาน โดยสามารถผ่านเกณฑ์การประเมินทุกขั้นตอน และผ่านเกณฑ์ร้อยละ 100 ทั้งด้านเวลาและด้านความถูกต้องของการดำเนินงาน แสดงดังตารางที่ 7 และ 8

ตารางที่ 7 ผลการประเมินด้านระยะเวลาการดำเนินงานของกลไกในสัปดาห์ที่ 2

ขั้นตอนของกลไก	เกณฑ์ด้านระยะเวลา	เวลาที่ใช้จริง	ผลการประเมิน
ขั้นที่ 2 การรับและส่งต่อ ข่าวน่าสงสัย	ไม่เกิน 10 นาทีหลังผู้สูงอายุส่งข่าว เข้าสู่ระบบ	เฉลี่ย 6.3 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นที่ 3 การตรวจสอบข่าว	ระดับที่ 1 ไม่เกิน 30 นาที; ระดับที่ 2 ไม่เกิน 2 ชั่วโมง; ระดับที่ 3 ไม่เกิน 24 ชั่วโมง	เฉลี่ย 21.7 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นตอนย่อย 3.4 การสรุปผลการ ตรวจสอบข่าว	ไม่เกิน 30 นาทีหลังทราบผลการ ตรวจสอบ	เฉลี่ย 3.3 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นที่ 4 การแจ้งผล	ไม่เกิน 30 นาทีหลังสรุปผล	เฉลี่ย 11.3 นาที	ผ่านทุกข่าว
ขั้นที่ 5 การสร้างการรับรู้ อย่างต่อเนื่อง	ภายใน 3 วันหลังสิ้นสุดรอบสัปดาห์	2 วัน	ผ่าน

จากตารางที่ 7 พบว่า ในสัปดาห์ที่ 2 ขั้นการรับและส่งต่อข่าวน่าสงสัยใช้เวลาเฉลี่ย 6.3 นาที ลดจากสัปดาห์ที่ 1 ซึ่งใช้เวลาเฉลี่ย 70.3 นาที และผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไม่เกิน 10 นาที ขณะที่ขั้นการตรวจสอบข่าว การสรุปผล การแจ้งผล และการสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่องสามารถดำเนินการได้ภายในเกณฑ์เวลาที่กำหนดทุกข่าว

ตารางที่ 8 ผลการประเมินด้านความถูกต้องของการดำเนินงานของกลไกในสัปดาห์ที่ 2

ขั้นตอนของกลไก	ประเด็นที่ประเมิน	ผลการดำเนินงาน	ข้อผิดพลาดที่พบ
ขั้นที่ 2 การรับและส่งต่อ ข่าวน่าสงสัย	การตอบรับข่าวใน LINE และการส่งต่อข่าวตาม รูปแบบที่กำหนด	ถูกต้อง ครบถ้วน	ไม่พบ
ขั้นที่ 3 การตรวจสอบข่าว	การเรียงลำดับขั้นตอนการตรวจสอบ การ ประสานแหล่งข้อมูล และการบันทึกข้อมูล	ถูกต้อง ครบถ้วน	ไม่พบ
ขั้นตอนย่อย 3.4 การ สรุปผลการตรวจสอบข่าว	การสรุปผลพร้อมคำอธิบายประกอบ	ถูกต้อง ครบถ้วน	ไม่พบ
ขั้นที่ 4 การแจ้งผล	การใช้รูปแบบข้อความมาตรฐานและการระบุ ชื่อข่าว/รหัสข่าว	ถูกต้อง ครบถ้วน	ไม่พบ
ขั้นที่ 5 การสร้างการรับรู้ อย่างต่อเนื่อง	การเผยแพร่ผลผ่าน LINE ชุมชนและสื่อชุมชน	ถูกต้อง ครบถ้วน	ไม่พบ
การใช้เครื่องมือสนับสนุน	การกรอกข้อมูลใน Google Form แบบฟอร์ม ที่ 2, 3 และ 4	ถูกต้อง ครบถ้วน	ไม่พบ

จากตารางที่ 8 พบว่า ในสัปดาห์ที่ 2 ทีมที่เลี้ยงดิจิทัลสามารถดำเนินงานได้ถูกต้องครบถ้วนตามขั้นตอนที่กำหนดทุกกรณี โดยไม่พบข้อผิดพลาดด้านการตอบรับและส่งต่อข่าว การตรวจสอบและสรุปผล การแจ้งผล การสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง และการบันทึกข้อมูลในเครื่องมือที่กำหนด

2.2.3 เปรียบเทียบผลการประเมินการทดลองใช้กลไกระหว่างสัปดาห์ที่ 1 และ 2

เพื่อให้เห็นพัฒนาการของกลไกอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงเปรียบเทียบผลการทดลองใช้ระหว่างสัปดาห์ที่ 1 และ 2 ทั้งด้านระยะเวลาการดำเนินงานและความถูกต้องของกระบวนการ ดังแสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบผลการประเมินการทดลองใช้กลไกระหว่างสัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 2

มิติ/ขั้นตอนของกลไก	สัปดาห์ที่ 1	สัปดาห์ที่ 2	ผลการเปลี่ยนแปลง
จำนวนข่าวที่เข้าสู่ระบบ	3 ข่าว	3 ข่าว	รวม 6 ข่าวตลอดช่วงทดลองใช้
การรับและส่งต่อข่าวน่าสงสัย	เฉลี่ย 70.3 นาที; ไม่ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และพบข้อผิดพลาดบางกรณี	เฉลี่ย 6.3 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และดำเนินการถูกต้องครบถ้วน	เวลาลดลง 64.0 นาที และไม่พบข้อผิดพลาดในสัปดาห์ที่ 2
การตรวจสอบข่าว	เฉลี่ย 24.3 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และดำเนินการถูกต้องโดยรวม	เฉลี่ย 21.7 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และดำเนินการถูกต้องครบถ้วน	เวลาลดลง 2.6 นาที และผ่านเกณฑ์ทั้งสองสัปดาห์
การสรุปผลการตรวจสอบข่าว	เฉลี่ย 4.7 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และดำเนินการถูกต้อง	เฉลี่ย 3.3 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และดำเนินการถูกต้องครบถ้วน	เวลาลดลง 1.4 นาที และผ่านเกณฑ์ทั้งสองสัปดาห์
การแจ้งผล	เฉลี่ย 16.7 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว แต่พบความคลาดเคลื่อนด้านรูปแบบข้อความบางกรณี	เฉลี่ย 11.3 นาที; ผ่านเกณฑ์ทุกข่าว และดำเนินการถูกต้องครบถ้วน	เวลาลดลง 5.4 นาที และไม่พบความคลาดเคลื่อนด้านรูปแบบข้อความในสัปดาห์ที่ 2
การสร้างการรับรู้อย่างต่อเนื่อง	3 วัน; ผ่านเกณฑ์ และดำเนินการถูกต้อง	2 วัน; ผ่านเกณฑ์ และดำเนินการถูกต้องครบถ้วน	ระยะเวลาลดลง 1 วัน และผ่านเกณฑ์ทั้งสองสัปดาห์
ภาพรวมการดำเนินงาน	พบข้อผิดพลาดเชิงปฏิบัติการบางขั้นตอน	ผ่านเกณฑ์ด้านเวลาและความถูกต้องทุกขั้นตอน	สัปดาห์ที่ 2 ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 100 ทั้งด้านเวลาและความถูกต้อง

เมื่อเปรียบเทียบผลการทดลองใช้ระหว่าง 2 สัปดาห์ พบว่า ขั้นตอนการรับและส่งต่อข่าวน่าสงสัยลดลงจากเฉลี่ย 70.3 นาทีในสัปดาห์ที่ 1 เหลือ 6.3 นาทีในสัปดาห์ที่ 2 ขณะที่ขั้นตอนอื่นผ่านเกณฑ์ด้านเวลาตลอดช่วงทดลองใช้ ส่วนข้อผิดพลาดด้านการปฏิบัติงานที่พบในสัปดาห์ที่ 1 ไม่พบในสัปดาห์ที่ 2 โดยสัปดาห์ที่ 2 ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 100 ทั้งด้านเวลาและความถูกต้องของกระบวนการ

อภิปรายผล

1. อภิปรายผลด้านการพัฒนาไกล

ข้อค้นพบสำคัญของการพัฒนาครั้งนี้มีได้อยู่เพียงการเพิ่มเครื่องมือหรือช่องทางตรวจสอบข่าวให้แก่ผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ แต่เป็นการเปลี่ยนแนวทางการข่าวปลอมจากการเน้นความสามารถของบุคคลไปสู่การสร้างระบบสนับสนุนการตัดสินใจในระดับพื้นที่ กล่าวคือ เมื่อผู้สูงอายุพบข่าวน่าสงสัย ผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ตรวจสอบข้อเท็จจริงให้ได้ด้วยตนเองทุกกรณี แต่สามารถเริ่มจากการคัดกรองด้วย Self-Check 5 ข้อ และส่งต่อข่าวเข้าสู่เครือข่ายช่วยเหลือที่มีผู้รับผิดชอบ ขั้นตอน และช่องทางตรวจสอบที่กำหนดไว้ชัดเจน ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดที่มองปัญหาข่าวปลอมและความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารว่าเป็นปัญหาหลายมิติ ซึ่งไม่สามารถจัดการด้วยมาตรการด้านใดด้านหนึ่งเพียงลำพัง แต่ต้องเชื่อมการรู้เท่าทันสื่อ การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องกลับสู่ผู้ใช้เข้าด้วยกัน (European Commission, 2018; Wardle & Derakhshan, 2017)

ในมุมของการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ คุณูปการของกลไกจึงอยู่ที่การแปลงหลักการ MIL จากความสามารถเชิงนามธรรมไปสู่กระบวนการที่สามารถใช้ประกอบการตัดสินใจในสถานการณ์จริงได้ แนวคิด MIL ให้ความสำคัญกับความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ (UNESCO, 2018; McDougall, 2019) แต่ในบริบทของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ การกำหนดให้ผู้ใช้อำนาจตรวจสอบข่าวที่ซับซ้อนด้วยตนเองทั้งหมดอาจไม่เพียงพอ กลไกที่พัฒนาขึ้นจึงแบ่งภาระการตัดสินใจออกเป็นลำดับ โดยให้ผู้สูงอายุทำหน้าที่คัดกรองเบื้องต้น ขณะที่ข่าวที่ยังมีความไม่แน่นอนสามารถส่งต่อไปยังทีมที่เชี่ยวชาญ เครือข่ายในพื้นที่ และหน่วยงานภาคีตามระดับของการตรวจสอบ แนวทางนี้ทำให้การรู้เท่าทันข่าวปลอมมิได้สิ้นสุดที่ “การรู้ว่าอะไรควรตรวจสอบ” แต่เชื่อมต่อไปถึง “เมื่อไม่แน่ใจควรทำอะไรและขอความช่วยเหลือจากใคร”

เมื่อพิจารณาร่วมกับระบบตรวจสอบข่าวของหน่วยงานภาครัฐ ความแตกต่างของกลไกที่พัฒนาขึ้นมิใช่การสร้างระบบตรวจสอบข้อเท็จจริงขึ้นมาทดแทนระบบส่วนกลาง แต่เป็นการสร้างชั้นเชื่อมต่อในระดับพื้นที่ ระหว่างผู้พบข่าวกับแหล่งตรวจสอบที่มีอยู่ ระบบของศูนย์ต่อต้านข่าวปลอมประเทศไทย (2568) และกรมประชาสัมพันธ์ (2564) มีองค์ประกอบด้านการรับแจ้ง การคัดกรอง การประสานตรวจสอบ และการเผยแพร่ผลอยู่แล้ว ขณะที่ข้อจำกัดที่พบในพื้นที่วิจัยคือยังขาดโครงสร้างกลางที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงกระบวนการดังกล่าวผ่านเครือข่ายใกล้เคียงได้อย่างเป็นขั้นตอน ดังนั้น บทบาทเฉพาะของกลไกเชิงพื้นที่จึงอยู่ที่การเชื่อมผู้สูงอายุ ทีมที่เชี่ยวชาญ ชุมชน และหน่วยงานที่มีอำนาจหรือข้อมูลในการตรวจสอบ ให้กลายเป็นกระบวนการเดียวกัน มากกว่าการเพิ่มหน่วยตรวจสอบข่าวอีกหนึ่งหน่วย

โครงสร้างดังกล่าวสอดคล้องกับโมเดลเชิงนิเวศทางสังคมของ McLeroy et al. (1988) ซึ่งอธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของหลายระดับที่สัมพันธ์กัน ในกลไกนี้ ระดับบุคคลทำหน้าที่คัดกรองและชะลอการตอบสนองต่อข่าว ระดับความสัมพันธ์มีทีมที่เชี่ยวชาญและเครือข่ายใกล้เคียงช่วยสนับสนุนการตัดสินใจ ระดับชุมชนมีช่องทางรับ-ส่ง ตรวจสอบ และแจ้งผลข่าว และระดับหน่วยงานทำหน้าที่สนับสนุนข้อมูลและความน่าเชื่อถือของผลการตรวจสอบ ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่ว่าองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งมีประสิทธิภาพมากที่สุด แต่คือการจัดวางบทบาทการส่งต่อข้อมูลและความรับผิดชอบระหว่างระดับให้ทำงานต่อเนื่องกัน ผู้สูงอายุยังต้องตัดสินใจในภาวะไม่แน่นอนด้วยตนเอง ขณะที่หากมีระบบตรวจสอบ

แต่ไม่มีช่องทางเชื่อมจากชุมชน ระบบดังกล่าวก็อาจอยู่ห่างจากจังหวะที่ผู้สูงอายุต้องตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือส่งต่อข่าว

จากมุมมองของการวิจัยเชิงพัฒนา ผลผลิตสำคัญของงานนี้จึงไม่ควรตีความว่าเป็นเพียง Self-Check คู่มือ หรือ LINE กลุ่มชุมชนแต่ละรายการแยกจากกัน แต่เป็นการออกแบบการดำเนินงานของกลไกในระดับพื้นที่ที่กำหนดว่าใครทำหน้าที่ใด ขาวเคลื่อนจากผู้ไปสู่การตรวจสอบอย่างไร ผลการตรวจสอบย้อนกลับมาสู่ชุมชนผ่านช่องทางใด และเมื่อใดควรยกระดับการตรวจสอบไปยังหน่วยงานภาคี การพัฒนาในลักษณะนี้ เป็นการแปลงข้อค้นพบจากบริบทพื้นที่และกรอบแนวคิดไปสู่ผลผลิตที่สามารถนำไปทดลองใช้และปรับปรุงจากการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นสาระสำคัญของส่วนการพัฒนาในงานวิจัยเชิงพัฒนา

2. อภิปรายผลด้านการทดลองใช้และประเมินผลกลไก

ผลการทดลองใช้ให้ข้อสังเกตสำคัญว่า การพัฒนาความสามารถในการรับมือข่าวปลอมของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ อาจต้องดำเนินควบคู่กันระหว่างการเสริมความรู้ระดับบุคคลกับการสร้างระบบสนับสนุนการตัดสินใจในสถานการณ์จริง คะแนนหลังการอบรมที่สูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีขนาดอิทธิพลในระดับสูง แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าร่วมภายหลังการอบรมในช่วงเวลาที่ศึกษา อย่างไรก็ตาม ผลดังกล่าวไม่ควรตีความว่าการอบรมเพียงอย่างเดียวสามารถแก้ปัญหาการหลงเชื่อหรือการส่งต่อข่าวปลอมได้ เพราะแนวคิดการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศให้ความสำคัญไม่เพียงกับการมีความรู้ แต่รวมถึงความสามารถในการประเมินและใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณในบริบทจริงด้วย (UNESCO, 2018; McDougall, 2019) คุณค่าของกลไกที่พัฒนาขึ้นจึงอยู่ที่การนำหลักการดังกล่าวมาแปลงเป็นเครื่องมือและขั้นตอนที่ผู้สูงอายุสามารถใช้ประกอบการตัดสินใจ เช่น Self-Check 5 ข้อ และช่องทางส่งต่อข่าว เมื่อไม่สามารถตัดสินใจความน่าเชื่อถือได้ด้วยตนเอง

ผลด้านกระบวนการช่วยขยายข้อค้นพบดังกล่าวจากระดับบุคคลไปสู่ระดับระบบ โดยเฉพาะขั้นตอนการรับและส่งต่อข่าวน่าสงสัยซึ่งใช้เวลาเฉลี่ย 70.3 นาทีในสัปดาห์ที่ 1 ก่อนลดเหลือ 6.3 นาทีในสัปดาห์ที่ 2 ขณะที่ขั้นตอนการตรวจสอบ สรุปผล และแจ้งผลสามารถดำเนินการภายในเกณฑ์ที่กำหนด ข้อแตกต่างระหว่างสองสัปดาห์จึงชี้ให้เห็นว่า จุดที่ต้องจัดการมีได้โดยเฉพาะความสามารถในการตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่รวมถึงการออกแบบการเชื่อมต่อระหว่างผู้พบข่าวกับผู้รับผิดชอบในระบบ ด้วย ในสัปดาห์แรก ขั้นตอนการรับ-ส่งข่าวทำหน้าที่เหมือน “คอขวด” ของกระบวนการ เมื่อมีการทบทวนบทบาท การแจ้งเตือน การใช้แบบฟอร์ม และรูปแบบการสื่อสาร การดำเนินงานในสัปดาห์ถัดมาจึงเป็นไปตามเกณฑ์มากขึ้น ลักษณะดังกล่าวสะท้อนคุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยเชิงพัฒนา ที่ผลจากการทดลองใช้กลไกไม่ได้มีหน้าที่เพียงตัดสินว่าต้นแบบ “ผ่านหรือไม่ผ่าน” แต่ใช้เปิดเผยข้อจำกัดเชิงปฏิบัติการเพื่อนำกลับไปปรับกระบวนการให้เหมาะกับบริบทการใช้งานจริง

ในแง่นี้ ความแตกต่างระหว่างสัปดาห์ที่ 1 และ 2 ควรตีความเป็นการเรียนรู้และการปรับตัวของกระบวนการในช่วงทดลองใช้ มากกว่าหลักฐานว่ากลไกมีประสิทธิภาพหรือมีเสถียรภาพแล้วอย่างสมบูรณ์ เพราะข้อมูลเกิดจากข่าวเพียง 6 รายการภายในระยะเวลา 2 สัปดาห์ ผลที่พบจึงสนับสนุนได้ว่า องค์ประกอบและขั้นตอนที่พัฒนาขึ้น มีความเป็นไปได้เบื้องต้นในการนำไปใช้ในบริบทพื้นที่ทดลอง และช่วยระบุเงื่อนไขที่มีผลต่อการดำเนินงาน ได้แก่ ความชัดเจนของบทบาทผู้รับผิดชอบ ความพร้อมของช่องทางสื่อสาร การใช้แบบฟอร์มและข้อความมาตรฐาน และความคุ้นเคยของทีมที่เลี้ยงดูลงมือกับขั้นตอนของระบบ ทั้งนี้ การยืนยัน

ประสิทธิภาพ ความคงทนของผล หรือความสามารถในการประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น ยังต้องอาศัยการทดลอง ในระยะเวลาที่ยาวขึ้น จำนวนกรณีข่าวที่มากขึ้น และบริบทพื้นที่ที่หลากหลายกว่าเดิม

3. การสังเคราะห์การทำงานของกลไกในกรอบโมเดลเชิงนิเวศทางสังคม

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในกรอบโมเดลเชิงนิเวศทางสังคมของ McLeroy et al. (1988) ประเด็นสำคัญได้อยู่เพียงการที่กลไกองค์ประกอบครอบคลุมหลายระดับ แต่อยู่ที่การทำให้องค์ประกอบเหล่านั้น เชื่อมต่อกันเป็นกระบวนการเดียว ในระดับบุคคล ผู้สูงอายุใช้ Self-Check 5 ข้อเพื่อคัดกรองข่าวและชะลอ การตัดสินใจ ในระดับความสัมพันธ์ ทีมพี่เลี้ยงดิจิทัลทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย เมื่อผู้สูงอายุไม่สามารถตัดสินใจ ความน่าเชื่อถือของข่าวได้ด้วยตนเอง ในระดับชุมชน ช่องทาง LINE และกระบวนการรับ-ส่ง-ตรวจสอบ-แจ้งผล ทำให้ข่าวน่าสงสัยเข้าสู่กระบวนการที่มีผู้รับผิดชอบ ขณะที่ระดับหน่วยงานสนับสนุนทำหน้าที่เชื่อมต่อข้อมูล และแหล่งตรวจสอบที่มีความน่าเชื่อถือ กระบวนการดังกล่าวจึงทำให้การจัดการข่าวปลอมเปลี่ยนจากภาระ การตัดสินใจของบุคคลไปสู่ความรับผิดชอบที่แบ่งปันระหว่างหลายระดับ

ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายการใช้กรอบ SEM ในการอธิบายปัญหาข่าวปลอม โดยชี้ว่า ความสำคัญของ แต่ละระดับไม่ได้เกิดจากการทำงานแยกจากกัน แต่เกิดจากความต่อเนื่องของการส่งต่อข้อมูลและ ความรับผิดชอบระหว่างระดับ หากผู้สูงอายุสามารถคัดกรองข่าวได้แต่ไม่มีช่องทางส่งต่อเมื่อเกิดความไม่แน่ใจ ความสามารถระดับบุคคลอาจไม่เพียงพอ ในทางกลับกัน แม้จะมีหน่วยงานที่สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ แต่หากไม่มีผู้ประสานและช่องทางที่ทำให้ข่าวจากชุมชนเข้าสู่ระบบตรวจสอบได้อย่างเหมาะสม ความสามารถ ของหน่วยงานดังกล่าวก็อาจไม่ถูกนำมาใช้ในจังหวะที่ผู้สูงอายุต้องตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือส่งต่อข่าว ดังนั้น หน่วยวิเคราะห์ที่สำคัญของกลไกจึงไม่ใช่เพียงองค์ประกอบ แต่รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบด้วย

ผลการทดลองใช้ยังสนับสนุนข้อสังเกตดังกล่าวในระดับเบื้องต้น โดยปัญหาที่พบในสัปดาห์แรก เกิดเด่นชัดในช่วงการเชื่อมต่อจากผู้ส่งข่าวไปยังทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล มากกว่าขั้นตอนการตรวจสอบข้อเท็จจริง ภายหลังข่าวเข้าสู่ระบบแล้ว เมื่อมีการปรับบทบาท การแจ้งเตือน รูปแบบข้อความ และการใช้เครื่องมือ การดำเนินงานในสัปดาห์ที่ 2 จึงเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดมากขึ้น ข้อค้นพบนี้ชี้ว่า ความสามารถของกลไก เชิงพื้นที่ ขึ้นอยู่กับคุณภาพของแต่ละองค์ประกอบ ได้แก่ การออกแบบจุดเชื่อมต่อระหว่างระดับให้มี ผู้รับผิดชอบ มีช่องทาง และมีขั้นตอนที่ชัดเจน

ในเชิงการพัฒนา กรอบ SEM จึงมีบทบาทมากกว่าการใช้จำแนกผู้เกี่ยวข้องออกเป็นหลายระดับ แต่ทำหน้าที่เป็นหลักในการออกแบบความสัมพันธ์ระหว่างระดับ ตั้งแต่การตัดสินใจของผู้สูงอายุ การสนับสนุน จากทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล การจัดการข่าวในชุมชน ไปจนถึงการเข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานภาคี คุณูปการของกลไก ที่พัฒนาขึ้นจึงอยู่ที่การนำโครงสร้างหลายระดับดังกล่าวมาแปลงเป็นเส้นทางการดำเนินงานที่สามารถทดลอง และปรับปรุงจากการปฏิบัติจริงได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการทดลองใช้ดำเนินการในพื้นที่เดียว เป็นเวลา 2 สัปดาห์ และมีข่าวเข้าสู่ระบบ 6 รายการ ข้อค้นพบส่วนนี้จึงควรพิจารณาเป็นหลักฐานเบื้องต้นของ ความเป็นไปได้ในการใช้โครงสร้างหลายระดับ มากกว่าการยืนยันประสิทธิภาพหรือความเสถียรของกลไก ในบริบทอื่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

ประการแรก หน่วยงานระดับจังหวัดควรนำกลไกที่พัฒนาขึ้นไปบูรณาการกับระบบสื่อสารสาธารณะของจังหวัดอย่างเป็นทางการ โดยเชื่อมโยงการทำงานของหน่วยงานด้านประชาสัมพันธ์ หน่วยงานด้านพัฒนาสังคม หน่วยงานด้านข้อมูล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การรับแจ้ง ตรวจสอบ และแจ้งผลข่าวดำเนินไปในทิศทางเดียวกันทั้งจังหวัด ทั้งนี้ ควรมีคณะทำงานหรือเครือข่ายสนับสนุนในระดับจังหวัด เพื่อกำหนดมาตรฐานการดำเนินงาน สนับสนุนข้อมูลที่ถูกต้อง และติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนสามารถประยุกต์ใช้กลไกนี้ในลักษณะของ “ระบบเฝ้าระวังข่าวปลอมระดับชุมชน” โดยจัดให้มีกลุ่ม LINE ตรวจสอบข่าวอย่างเป็นทางการ กำหนดผู้รับผิดชอบหลักและผู้รับผิดชอบสำรอง สนับสนุนการพัฒนาแกนนำผู้สูงอายุและทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล และบรรจุเนื้อหาการรู้เท่าทันข่าวปลอมไว้ในกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุหรือกิจกรรมชุมชนประจำปี เพื่อให้การเรียนรู้ไม่หยุดอยู่เพียงการอบรมครั้งเดียว แต่เกิดเป็นระบบการเรียนรู้ต่อเนื่องในระดับพื้นที่

ประการที่สาม ในระดับผู้ใช้อย่างกว้าง ผู้สูงอายุควรใช้หลัก Self-Check 5 ข้อ ก่อนเชื่อหรือแชร์ข่าวทุกครั้ง และเมื่อพบข่าวที่น่าสงสัยควรส่งเข้าสู่ระบบตรวจสอบของชุมชนแทนการส่งต่อทันที ขณะที่ครอบครัวควรทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยตรวจสอบ อธิบายแหล่งที่มาและบริบทของข่าว และร่วมกันสร้างวัฒนธรรม “เช็กก่อนแชร์” ในครัวเรือน เพื่อช่วยลดการแพร่กระจายข่าวปลอมในเครือข่ายญาติและเครือข่ายใกล้เคียง

ประการที่สี่ การขยายผลควรดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านเครือข่ายชุมชน โรงเรียนผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานสนับสนุนก่อน แล้วจึงขยายไปยังพื้นที่อื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้การใช้กลไกมีความเหมาะสมกับบริบทจริง และเพิ่มโอกาสของความยั่งยืนในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากกลไกที่พัฒนาขึ้นยังอยู่ในระดับต้นแบบและผ่านการทดลองใช้ในช่วงเวลาจำกัด การวิจัยในอนาคตจึงควรออกแบบการประเมินที่เข้มงวดยิ่งขึ้น เช่น การทดลองแบบมีกลุ่มควบคุม เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของกลไกกับการให้ความรู้แบบทั่วไป หรือกับพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้กลไก ทั้งนี้จะช่วยยืนยันผลของกลไกในเชิงเหตุและผลได้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการติดตามผลในระยะยาวอย่างน้อย 6–12 เดือน เพื่อศึกษาว่า เมื่อผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาและใช้กลไกไปแล้ว พฤติกรรมการรับข่าว การตรวจสอบข่าว และการส่งต่อข้อมูลจะคงอยู่ต่อเนื่องหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การติดตามเช่นนี้จะช่วยประเมินความคงทนของผลลัพธ์ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อการขยายผลในระดับนโยบายและระดับพื้นที่

อีกประเด็นหนึ่งคือ ควรขยายการศึกษาไปยังพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น พื้นที่กึ่งเมือง พื้นที่ชนบท หรือพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนไม่เท่ากัน เพื่อเปรียบเทียบว่ากลไกเดียวกันสามารถใช้ได้ในทุกบริบทหรือจำเป็นต้องปรับองค์ประกอบบางส่วนให้เหมาะกับแต่ละพื้นที่ รวมถึงควรทดลองกับกลุ่มประชากรอื่น เช่น วัยแรงงาน เยาวชน หรือกลุ่มเปราะบางอื่น เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการประยุกต์ใช้กลไกข้ามช่วงวัย

ท้ายที่สุด สำหรับการวิจัยต่อยอดในมิติการจัดการและเชิงนโยบาย ควรศึกษาการยกระดับกลไกจากต้นแบบเชิงพื้นที่ไปสู่ระบบที่เชื่อมโยงกับฐานข้อมูลหรือระบบรับแจ้งข่าวในระดับจังหวัดและระดับประเทศ

มากขึ้น รวมทั้งควรมีการศึกษาต้นทุนและความคุ้มค่าของกลไก เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในกรณีที่ต้องการขยายผลในวงกว้าง ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญทั้งในเชิงเศรษฐศาสตร์และเชิงนโยบายสาธารณะ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ หน่วยงานภาคี หน่วยงานในพื้นที่ ทีมพี่เลี้ยงดิจิทัล และผู้สูงอายุกลุ่มเบบี๋บูมเมอร์ที่ให้การสนับสนุนและความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2567). สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร (รายเดือน). สืบค้นเมื่อ 7 พฤศจิกายน 2567, จาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMONTH/statmonth/#/mainpage>
- กรมประชาสัมพันธ์. (2564). รายละเอียดตัวชี้วัดภายใต้เป้าหมายการปฏิบัตินโยบายการ กรมประชาสัมพันธ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2569, จาก <https://plan.prd.go.th/th/file/get/file/202111056f621cfd939548627f208df1ee5a1e64142142.pdf>
- กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2566). สรุปผลการสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศ และการเข้าใจดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566. สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ณัฐพัชร์ ช่อนกลิ่น. (2565). ขาวปลอมในแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในจังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมการสื่อสารทางการเมืองและสังคม มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นรภัทร ปลื้มวงศ์ และชุตีรัตน์ เจริญพร. (2566). การมีส่วนร่วมในการจัดการขาวปลอมของเครือข่ายชุมชนศึกษา กรณีเครือข่ายเฝ้าระวังขาวปลอมชีวิตวิถีใหม่ (New Normal). วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 7(1), 248-259.
- นันทิกา หนูสม และวิโรจน์ สุทธิสีมา. (2562). ลักษณะของขาวปลอมในประเทศไทยและระดับความรู้เท่าทัน ขาวปลอมบนเฟซบุ๊กของผู้รับสารในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารนิเทศศาสตร์, 37(1), 37-45
- วิไลวรรณ จงวิไลเกษม, พิรพล อนุตรโสทธิ และณรรธราวุธ เมืองสุข. (2564). Fake News Fighter: กลไก การตรวจสอบข้อเท็จจริงในห้องข่าวโทรทัศน์และสื่อดิจิทัล. โอ.เอส.พรีนติ้ง.
- ศูนย์ต่อต้านขาวปลอมประเทศไทย. (2564). “ดีอีเอส” โชว์ตัวเลขคนไทย แคร่ขาวปลอมมากถึง 23 ล้านคน พบสื่อมวลชนให้ความสนใจปัญหาขาวปลอมเพิ่มขึ้น. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2566, จาก <https://www.antifakenewscenter.com/news/>
- ศูนย์ต่อต้านขาวปลอมประเทศไทย. (2568). คู่มือการใช้งานสำหรับประชาชน เพื่อประสานงานตรวจสอบขาวปลอม กับศูนย์ต่อต้านขาวปลอม ประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ 6). กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2562). งานวิจัยพบคนสูงวัยแชร์ข่าวปลอมสูงกว่าวัยรุ่น 7 เท่า. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2566, จาก <https://resourcecenter- uat.thaihealth.or.th/index.php/article/>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2566 - 2580) (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุชีรา สิ้นทรัพย์ และศุภกฤต ปิติพัฒน์. (2569). การพัฒนากลไกการสร้างการรับรู้และจัดการข่าวปลอมบน โซเชียลมีเดียเพื่อป้องกันการถูกหลอกลวงของผู้สูงอายุกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ในจังหวัดหนองบัวลำภู [รายงานการวิจัย]. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- Balakrishnan, V., Ng, K. S., & Rahim, H. A. (2021). To share or not to share – The underlying motives of sharing fake news amidst the COVID-19 pandemic in Malaysia. **Technology in Society**, 66. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101676>
- European Commission. (2018). **A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation**. Retrieved November 20, 2025, from <https://www.asktheeu.org/en/request/3724/response/13625/attach/5/Annex%201.pdf>
- McDougall, J. (2019). Media literacy versus fake news: Critical thinking, resilience, and civic engagement. **Medijske Studije Media Studies**, 10(19), 29–45.
- McLeroy, K. R., Bibeau, D., Steckler, A., & Glanz, K. (1988). An ecological perspective on health promotion programs. **Health Education Quarterly**, 15(4), 351–377.
- UNESCO. (2018). **Media and information literacy**. Retrieved November 20, 2025, from <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>
- Wang, C.-C. (2020). Fake news and related concepts: Definitions and recent research development. **Contemporary Management Research**, 16(3), 145–174.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). **Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making**. Council of Europe.